

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КУ «МІСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ»
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ №14
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»**

Методичний посібник

**Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в
загальноосвітній навчальний заклад**

номінація «Соціально – психологічна робота»

Дзюбенко Валентина Семенівна

вчитель математики

«спеціаліст ІІ кваліфікаційної категорії»

(063)5026111

Кушнір Ольга Василівна

вчитель трудового навчання

«спеціаліст І кваліфікаційної категорії»

(067)3564718

Романова Галина Михайлівна

заступник директора з навчально-виховної
роботи

«спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії»

«вчитель методист»

(097)4849380

Фурман Віта Вікторівна

практичний психолог закладу

«спеціаліст ІІ кваліфікаційної категорії»

(098)4792489.

м. Вінниця

2017

Автори-упорядники:

- Дзюбенко Валентина Семенівна, вчитель математики, вчитель другої кваліфікаційної категорії;
- Кушнір Ольга Василівна, вчитель трудового навчання, вчитель першої кваліфікаційної категорії;
- Романова Галина Михайлівна, заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель вищої кваліфікаційної категорії, «вчитель методист»;
- Фурман Віта Вікторівна, практичний психолог, спеціаліст II кваліфікаційної категорії.

Дзюбенко В.С., Кушнір О.В., Романова Г.М., Фурман В.В. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній навчальний заклад. Методичний посібник / В.С. Дзюбенко, О.В. Кушнір, Г.М. Романова, В.В. Фурман, - Вінниця: ММК, 2017. 104 с.

Рецензенти:

Козлов О.Л. – директор комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 14 Вінницької міської ради»

Головко Н.О. – соціальний педагог Вінницького обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій»; Демко С.В. – голова Ради Асоціації захисту та допомоги інвалідам «Відкриті серця»

Рекомендовано методичною радою
комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів №14
Вінницької міської ради»
(Протокол № 4 від 16.01.2017 р.)

У посібнику розміщено досвід роботи педагогічного колективу комунального закладу «Загальноосвітня школа I – III ступенів № 14 Вінницької міської ради» з організації навчально-виховного процесу, який забезпечує освітні запити дітей з особливими освітніми потребами; створення системи надання спеціальних освітніх і фахових послуг для дітей з особливими освітніми потребами і створення позитивного клімату у шкільному середовищі та поза його межами у процесі співпраці з Вінницьким обласним центром соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій» і Вінницькою Асоціацією захисту та допомоги інвалідам «Відкриті серця».

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	6
1.1. Історичний аспект роботи з дітьми з особливими освітніми потребами	6
1.2. Проблема роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в психолого-педагогічній літературі.	7
1.3. Модель інтеграції дітей з особливими освітніми потребами	9
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В КОМУНАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ «ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ №14 ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»	14
2.1. Організація роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в комунальному закладі «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 14 Вінницької міської ради».....	14
2.2. Корекційно-розвивальна та превентивна робота з дітьми з особливими освітніми потребами	27
2.3. Навчально-методичне забезпечення інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в комунальному закладі «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 14 Вінницької міської ради»	41
2.4. Результативність реалізації моделі інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній навчальний заклад	43
ВИСНОВКИ.....	47
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	49
ДОДАТКИ.....	52

ВСТУП

Україна після Ратифікації Конвенції про права інвалідів взяла на себе зобов'язання про забезпечення прав дітей з особливими освітніми потребами на отримання відповідної освіти.

Настала нагальна потреба виробити сучасні технології навчально-компенсаторної роботи, в основі яких є інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір. Саме впровадження навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній навчальний заклад сприятиме організації навчально-виховного процесу з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учнів та їх потреб, забезпечить батькам можливість усвідомленого вибору навчального закладу для здобуття дітьми з особливими потребами якісної освіти.

Існує протиріччя між необхідністю та сучасним станом навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі: вчителі, володіючи різноманітними педагогічними методиками, неспроможні викладати відповідний навчальний матеріал дітям з різними здібностями (зокрема з особливими освітніми потребами); маючи великий педагогічний досвід за плечима, водночас, відсутня належна підготовка педагогічних кадрів; брак ресурсів, щоб надати допомогу дітям з особливими освітніми потребами; установлені функціонування школи та організація уроку; психологічне несприйняття дітьми з типовим розвитком дітей з особливими освітніми потребами.

Таким чином, постає проблема: *які психолого-педагогічні умови інтеграції дітей з особливими освітніми потребами необхідні в загальноосвітньому навчальному закладі.*

Виходячи із проблеми, ми поставили перед собою такі завдання:

1. Ознайомитись з історичним досвідом та теоретичними основами роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в психолого-педагогічній літературі.
2. Розробити психолого-педагогічну модель інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі.

3. Реалізувати психолого-педагогічну модель інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі.

4. Розробити навчально-методичне забезпечення соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами.

5. Проаналізувати результативність реалізації психолого-педагогічної моделі інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі.

Метою даного посібника є висвітлення досвіду роботи педагогічного колективу комунального закладу «Загальноосвітня школа I – III ступенів № 14 Вінницької міської ради» з організації навчально-виховного процесу, який забезпечує освітні запити дітей з особливими освітніми потребами; створення системи надання спеціальних освітніх і фахових послуг для дітей з особливими освітніми потребами і створення позитивного клімату у шкільному середовищі та поза його межами у процесі співпраці з Вінницьким обласним центром соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій» і Вінницькою Асоціацією захисту та допомоги інвалідам «Відкриті серця».

Практичне значення дослідження полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані у практиці соціальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та їх сім'ями, спеціалістами соціальних служб, соціальними працівниками широкого профілю, студентами тощо. Отримані результати дають змогу оцінити сучасне становище щодо використання і ефективності інноваційних технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Історичний аспект роботи з дітьми з особливими освітніми потребами

Питання про надання допомоги та навчання дітей з особливими освітніми потребами було поставлено досить давно. Як за кордоном, так і на теренах нашої держави піклування про таких дітей спочатку здійснювалося при монастирях, притулках, виховних будинках. Видатний український філософ XVIII століття Григорій Сковорода, говорячи про людей, які уражені хворобою, у «Розмові п'яти подорожніх про істинне щастя в житті», ставить риторичне запитання: «Невже гадаєш, що примилосердна й дбала матір наша природа зачинила їм двері до щастя, ставши для них мачухою?» [33, с.3].

Доктор педагогічних наук, професор Національної Академії педагогічних наук Колупаєва А.А. виділяє в еволюції стосунків суспільства і держави до осіб з відхиленнями в розвитку 5 періодів, які охоплюють часовий проміжок у дві з половиною тисячі років – шлях від ненависті й агресії до прийняття, партнерства та інтеграції осіб з обмеженими психофізичними можливостями (таблиця 1).

Таблиця 1

Еволюція ставлення суспільства та держави до осіб з психофізичними порушеннями й становлення системи спеціальної освіти (за Колупаєвою А.А.)		
<i>Період еволюції</i>	<i>Етапи становлення системи спеціальної освіти</i>	<i>Хронологічні межі</i>
Від агресії та зневаги до усвідомлення необхідності піклуватися про дітей з особливостями розвитку	Формування передумов виникнення національної системи спеціальної освіти	966-1715 р.р.
Від усвідомлення необхідності піклуватися про осіб з відхиленнями в розвитку до усвідомлення необхідності навчати частину з них	Формування передумов виникнення національної системи спеціальної освіти	1715-1806 р.р.
Від усвідомлення можливостей до усвідомлення доцільності навчання трьох категорій дітей: з порушенням слуху, зору та розумово відсталих	Розгортання мережі спеціальних навчальних закладів та оформлення паралельних систем спеціальної освіти	1806-1927 р.р.

Від усвідомлення необхідності навчати певну частину дітей з порушеннями до розуміння необхідності навчати всіх дітей з відхиленнями в розвитку	Удосконалення вертикальної та горизонтальної структур системи спеціальної освіти, її диференціація	1927-1991р.р.
Від сегрегативного навчання дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивного навчання	Розвиток національної системи спеціальної освіти з провідною тенденцією інклюзії	1991 р. і донині

Таким чином, аналізуючи етапи становлення суспільства та держави до осіб з особливими освітніми потребами з'ясовано, що процес здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами має чітко виражені тенденції, спрямовані на інтегрування таких дітей у масові навчальні заклади; ми змінюємо суспільство, аби воно враховувало й пристосовувалось до індивідуальних потреб кожної людини.

1.2. Проблема роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в психолого-педагогічній літературі.

Висвітленню проблем освіти дітей з особливими потребами в психолого-педагогічній літературі приділено багато уваги [6, с. 41]. До дітей з особливими потребами А.Гордєєва відносить дітей-інвалідів, дітей з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами, обдарованих дітей (рис. 1.).

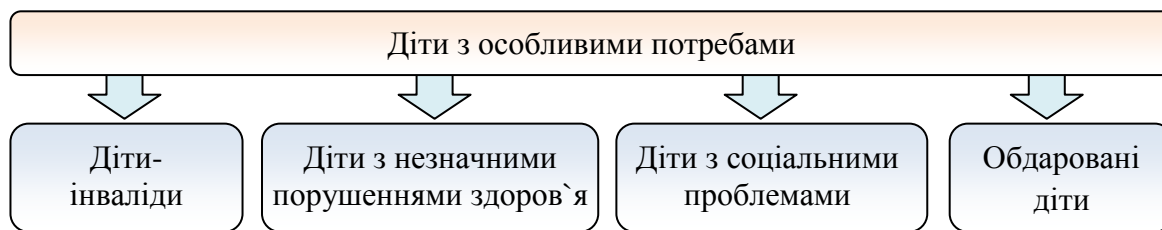

Рис. 1. Категорії дітей з особливими потребами

Підкреслимо, що широкий вжиток терміну «діти з особливими освітніми потребами» зініціювала Саламанкська декларація, опублікована у 1994 р., де і подано його основне визначення: «особливі освітні потреби» стосуються всіх дітей і молодих людей, чії потреби залежать від різної фізичної чи розумової недостатності або труднощів, пов'язаних з навчанням [22, с.9].

В Україні проблемою інклюзії й інтеграції займаються Т.Бут, Л.С.Вавіна, О.В.Гаврилов, Ю.В.Галецька, О.В.Гармаш, А.А.Колупаєва, М.П.Матвєєва,

Н.Д.Мацько, Т.В.Сак, О.П.Хохліна, І.В.Червонець. Аналіз їх досліджень свідчить про особливу увагу до проблем освіти дітей з особливими освітніми потребами в Україні [12, с.43].

Так, Т. Бут зауважує, що «ми повинні зробити систему достатньо гнучкою, аби вона могла відповідати різним запитам людей, ми повинні докорінним чином змінити наше ставлення до різноманіття людської спільноти, яка є в освітній системі [25, с.58].

Навчання дітей з особливими освітніми потребами можливе лише у такому учнівському колективі, який закликав виховувати В.О.Сухомлинський, за визначенням А.А.Колупаєвої, передбачає створення освітнього середовища, яке би відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку [12, с.21].

Основною метою роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі є розробка і реалізація механізму інтеграції дітей в соціальне середовище з урахуванням їхніх типологічних та індивідуальних особливостей. Експерт з питань соціальної політики Інституту суспільних досліджень Л.Самсонова пропонує схему поступового переходу від сегрегації до інклюзії (рис. 2), [35, с.5].

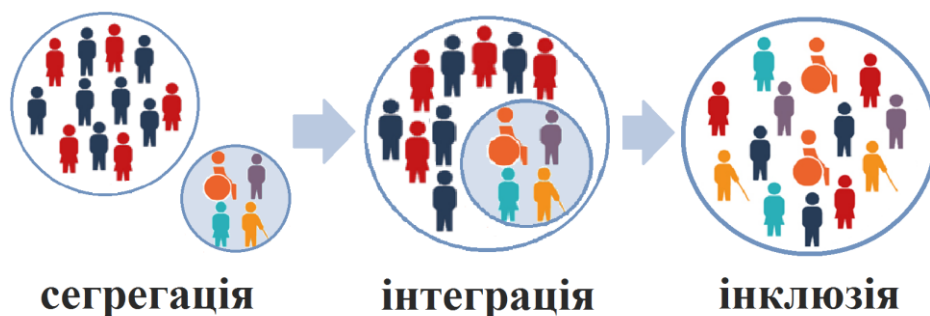

Рис. 2. Перехід від сегрегації до інклюзії

У схемі «сегрегація» (відділення) – діти з особливими освітніми потребами та з типовим розвитком навчаються окремо в різних закладах. «Інтеграція» – спільне навчання в одній школі за різними навчальними програмами дітей з особливими освітніми потребами та дітей з типовим розвитком. «Інклюзія» – спільне навчання в

одному класі дітей з особливими освітніми потребами з психолого-педагогічним супроводом та дітей з типовим розвитком.

Науковці переконані, що освіта для дитини з особливими освітніми потребами за всіма параметрами має бути такою самою, як освіта, яку отримують діти з типовим розвитком. Йдеться про повну участь у навчанні у звичайному (а не сегрегованому) класі, в якому діти з особливими потребами проводять більшість часу і беруть участь в усьому, що відбувається в ньому.

Для здійснення роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі вчителі мають прийняти й усвідомити нову освітню парадигму, нові способи організації навчально-виховного процесу, розробки навчально-методичного забезпечення, опанувати сучасні методики диференційованого й особистісно орієнтованого викладання.

До роботи з дітьми з особливими освітніми потребами варто залучати батьків. Батьки мають дізнатися, над якими навичками, поняттями та темами дитина працюватиме протягом навчального року [19, с.32].

Таким чином, масові школи та класи мають змінюватися, аби задовольнити потреби всіх дітей з відмінностями та без них. Саме навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі сприятиме розвитку здібностей дитини, задоволенню особливих освітніх потреб, створенню системи підтримки, участі батьків у навчанні їхніх дітей, розвитку гуманної педагогіки в загальноосвітньому навчальному закладі, яка здатна заохотити дітей до процесу творчості, створенню освітнього середовища, яке б відповідало потребам кожної дитини, формуванню соціально-комунікативної активності дітей з особливими освітніми потребами.

1.3. Модель інтеграції дітей з особливими освітніми потребами

Створення та розвиток умов для отримання якісної освіти в загальноосвітньому навчальному закладі дітьми із особливими освітніми потребами – одне з основних завдань сучасної освіти.

У ході дослідження творча група вчителів комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів №14 Вінницької міської ради» дійшла висновку, що залучення дітей із особливими освітніми потребами до загальноосвітніх навчальних закладів сприяє позитивним змінам позицій педагогів, які займаються проблемами навчання та виховання дітей із типовим розвитком, сприятиме нагромадженню позитивного досвіду у створенні оптимальних умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами у класах загальноосвітньої школи із забезпеченням відповідної підтримки з боку фахівців, надання комплексної корекційної допомоги за місцем проживання родинам, що виховують дітей із особливими освітніми потребами (рис. 3).

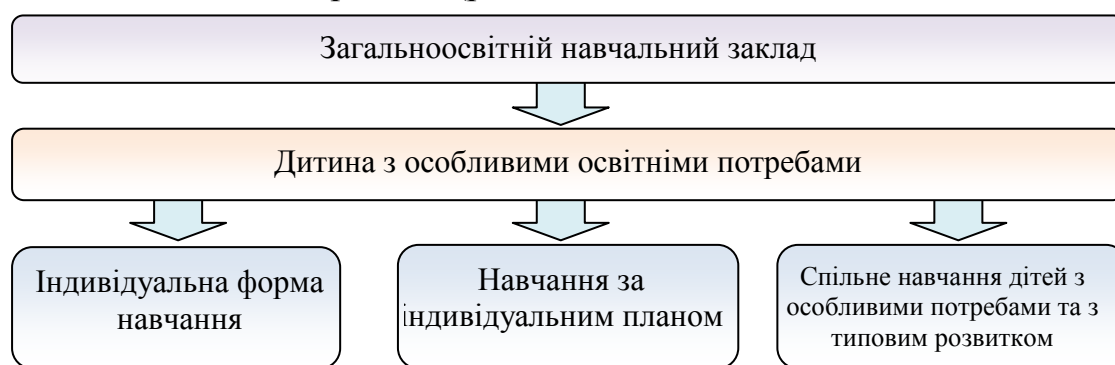

Рис. 3. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у шкільне освітнє середовище

Індивідуальна форма навчання – це форма організації навчального процесу, при якій учитель взаємодіє лише з одним учнем, що дозволяє повністю адаптувати зміст, методи і темпи навчальної діяльності дитини до її особливостей [17,с.94].

Навчання за *індивідуальним планом* має допомогти дитині опанувати певні знання і вміння, які мають відповідати поточному рівневі розвитку учня.

Навчання дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі – це перший крок до визнання ціннісної значимості і поваги до особистості кожної дитини, прийняття її індивідуальності й неповторності, забезпечення її подальшого повноцінного та гідного життя в суспільстві. Тому, наразі, одним із найактуальніших і найважливіших завдань у сучасній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами є соціалізація таких дітей у загальноосвітньому навчальному закладі.

Враховуючи соціальну значущість, складність, комплексність проблем, які вирішуються в рамках роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, виникла необхідність створення моделі соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в комунальному закладі «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 14 Вінницької міської ради».

Модель «Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами» містить два компоненти: шкільне освітнє середовище та позашкільне середовище (рис. 4).

Шкільне середовище створюють:

Адміністрація закладу, яка організовує навчання дітей з особливими освітніми потребами у закладі.

Класний керівник організовує роботу по формуванню колективу класу та створенню сприятливих умов для індивідуального розвитку, формування особистості кожного учня і морально-психологічного клімату в класі.

Вчителі-предметники ставлять перед собою мету вивчити стан уваги, темп роботи кожної дитини для подальшої корекційної роботи; залучати до роботи з дітьми членів родини для встановлення з ними партнерських стосунків.

Пріоритетними завданнями *практичного психолога* є оптимізація спілкування кожної дитини з однолітками, батьками, педагогами.

Оточуюче позашкільне середовище створюють:

Вінницький обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій», метою роботи якого є відновлення та підтримка фізичного і психічного стану дітей з особливими потребами, адаптація та інтеграція їх у суспільство.

Завдання психолого-педагогічної реабілітації: консультування, психолого-педагогічна діагностика, психолого-педагогічний патронаж, психологічна та педагогічна корекція.

Батьки, у сім'ї яких є діти з особливими освітніми потребами, мають наголошувати на тому, що дитина не лишається на самоті зі своїми проблемами.

Рис. 4. Модель інтеграції дітей з особливими освітніми потребами

Вінницька Асоціація захисту та допомоги інвалідам «Відкриті серця»

Пріоритетними напрямками роботи *бібліотеки* з дітьми з особливими освітніми потребами є соціальний, інформаційний, психологічний, дозвіллевий, професійно-реабілітаційний.

Медичний працівник обов'язково спостерігає за станом здоров'я дітей, які відвідують школу, формулює корекційно-відновлювальні завдання та протипоказання до виконання певних фізичних вправ кожним учнем.

Таким чином, узагальнюючи усе вищезазначене, можна зробити загальні висновки на користь роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі: така робота дає можливість усім, хто бажає навчатися в повній мірі, брати участь у житті колективу; володіє ресурсами, направленими на стимуляцію рівноправ'я усіх, хто навчається; на участь у всіх аспектах життя колективу; на розвиток в усіх дітей, без виключення, навиків спілкування та максимальної соціалізації. Для нашої вітчизняної системи освіти цей досвід є досить цінним, адже він, на противагу домашній освіті дітей з особливими освітніми потребами, яку сьогодні іще практикують в українських загальноосвітніх школах, вказує на те, що люди в громаді тісно пов'язані один із одним, а учні не тільки взаємодіють між собою в класі, але й приймають спільні рішення щодо покращення навчально-виховного процесу та управління ним.

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В КОМУНАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ «ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ №14 ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»

2.1. Організація роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в комунальному закладі «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 14 Вінницької міської ради»

Нажаль, подальша доля дітей з особливими освітніми потребами після закінчення навчання в школі проблематична, тому що на ринку праці вони не витримують конкуренції зі своїми однолітками з типовим розвитком. Тому завдання педагогів компенсувати обмеження життєдіяльності дитини з особливими освітніми потребами, дозволяючи їй після закінчення школи виступати на ринку праці в доступних для нього сферах.

Організація роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі передбачає:

1. Розроблення плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі;

2. Розроблення плану роботи шкільного психолога щодо психолого-педагогічного супроводу сімей, у яких виховуються діти з особливими освітніми потребами та психологічна робота з батьками дітей з типовим розвитком у контексті спільного навчання;

3. Забезпечення корекційно-розвивальної складової в умовах роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі, яка спрямована на вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів і потребує впровадження особистісно-орієнтованих програм навчання та реабілітації за індивідуальним та диференційованим підходом.

В роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в комунальному закладі «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №14 Вінницької міської ради» педагоги та практичний психолог Фурман В.В. керуються планами заходів, які розробляються на певний проміжок часу (таблиці 2-6).

Таблиця 2

План заходів закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 14 Вінницької міської ради» щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі		
<i>№ п/п</i>	<i>Зміст заходів</i>	<i>Термін виконання</i>
1	Забезпечити організацію навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами у закладі, відповідно до затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 09 грудня 2010 р. № 1224, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 29 грудня 2010 р. за № 1412/18707.	Постійно
2	Забезпечити своєчасний облік дітей з особливими освітніми потребами з метою створення безперешкодного середовища, підготовки педагогічних кадрів, забезпечення підручниками та іншими навчальними засобами для їх навчання у закладі.	Постійно
3	Забезпечити архітектурну доступність з урахуванням вимог державних будівельних норм (ДБН В.2.2-17:2006; ДСТУ Б ISO 21542:2013), навчально-розвивальне середовище, інформаційно-технічне, кадрове забезпечення закладу для дітей з порушеннями психофізичного розвитку, у тому числі з інвалідністю.	Постійно
4	Проводити системну консультативно-роз'яснювальну, просвітницько-виховну роботу серед педагогічних працівників закладу, батьків, громадськості щодо забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю.	Постійно
5	Запровадити системний кваліфікований психолого-педагогічний супровід дітей, у тому числі з інвалідністю, які навчаються за індивідуальною формою, та їхніх батьків.	Постійно
6	Впроваджувати інклюзивну форму навчання для належної реалізації особами з особливими потребами права на освіту	Постійно
7	Залучати дітей з особливими освітніми потребами до позакласних та позашкільних заходів, створивши відповідні умови у закладі.	Постійно
8	Налагодити співпрацю з управліннями охорони здоров'я, соціального захисту, громадськими організаціями з питань забезпечення дітям з особливими освітніми потребами психолого-педагогічної, медичної та соціальної реабілітації.	Постійно
9	Залучати до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку, які навчаються в закладі, волонтерів з числа батьків дітей або осіб, які їх замінюють, представників громадських організацій, студентів.	Постійно

Таблиця 3

План заходів закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 14 Вінницької міської ради» на усунення порушень, зазначених у листі Міністерства освіти і науки України від 09.07.2013 № 1/9-475 «Про вжиття заходів щодо забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами»		
№ п/п	Зміст заходу	Термін виконання
1	Провести моніторинг виконання законодавства в галузі освіти, зокрема, в частині забезпечення права на отримання освіти дітям з особливими освітніми потребами	Вересень 2013 р.
2	Посилити контроль за виконанням наказів Департаменту освіти і науки ОДА та департаменту освіти ВМР: – «Про затвердження Плану заходів щодо створення безперешкодного середовища для дітей та осіб з обмеженими фізичними можливостями на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна»; – «Про заходи щодо забезпечення реалізації прав дітей в Україні»; – «Про затвердження Плану заходів щодо виконання завдань і заходів Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року»; – «Про затвердження Заходів щодо впровадження інклюзивного навчання у навчальних закладах різних типів системи освіти на період до 2015 року»; – «Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей з інвалідністю»	Постійно
3	Здійснити перевірку стану організації індивідуального навчання за 2012/2013 н.р. та поточний навчальний рік у загальноосвітніх навчальних закладах. Підсумки перевірки узагальнити в наказах	Жовтень-листопад 2013 р.
4	Посилити контроль за вирішенням питання про створення безперешкодного доступу до навчальних закладів для дітей з обмеженими фізичними можливостями	Постійно
5	Проводити просвітницьку роботу з батьками щодо охоплення дітей з особливими освітніми потребами інклюзивною, а не індивідуальною формою навчання	Постійно

Таблиця 4

План заходів закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 14 Вінницької міської ради» щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей з інвалідністю		
№ п/п	Завдання	Термін виконання
1	Поновити банки даних дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей з інвалідністю, шляхом своєчасного виявлення та обліку таких дітей психолого-медико-педагогічними консультаціями	До 01.09.13
2	Забезпечити охоплення дітей з інвалідністю шкільного віку різними формами навчання, позашкільною освітою відповідно до стану здоров'я, їх можливостей та здібностей	До 01.09.13

3	Запровадити співпрацю з управліннями охорони здоров'я, соціального захисту населення та службами у справах дітей з метою своєчасного виявлення та обліку дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей з інвалідністю, надання їм освітніх, реабілітаційних та соціальних послуг	Серпень 2013
4	Забезпечити безперешкодний доступ до навчального закладу дітей з обмеженими фізичними можливостями	До 01.09.13
5	Провести моніторинг охоплення дітей з особливими освітніми потребами індивідуальним навчанням та посилити контроль за його організацією	вересень
6	Укласти угоди між спеціальними навчально-реабілітаційними центрами та навчальним закладом щодо надання консультативних послуг педагогічним працівникам та корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, які навчаються в закладі	До 25.09.13
7	Розглянути на серпневій педраді питання щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей з інвалідністю	Серпень 2013

Таблиця 5

План заходів закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 14 Вінницької міської ради» щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в закладі на період до 2015 року		
№ з/п	Завдання	Термін виконання
1	Забезпечити проходження курсів підвищення кваліфікації педагогічними працівниками, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами в закладі.	Протягом 2013-2015 року
2	Забезпечити системну організаційно-методичну, консультативно-роз'яснювальну роботу серед педагогічних працівників, батьків, громадськості щодо забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів	Постійно
3	Забезпечити організацію системної корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з порушеннями психофізичного розвитку, які навчаються в групах/класах з інклюзивним навчанням у закладі шляхом налагодження співпраці закладу з навчально-реабілітаційними центрами та спеціальними школами-інтернатами	Протягом 2013-2015 років
4	Забезпечити доступність (архітектурну, інформаційно-технічну, кадрову забезпечення, навчально-розвивальне середовище) закладу для дітей з порушеннями психофізичного розвитку, в тому числі дітей-інвалідів	2013-2015 роки
5	Запровадити системний кваліфікований психолого-педагогічний супровід дітей, які перебувають на індивідуальному навчанні, дітей-інвалідів та їх батьків	Протягом 2013-2015 років
6	Залучати до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах/групах, волонтерів з числа студентів, громадських організацій	Постійно
7	Залучати дітей з особливими освітніми потребами до позакласних та позашкільних заходів, створивши відповідні умови в закладі	Постійно
8	Налагодити співпрацю з громадськими організаціями, із управліннями (відділами) охорони здоров'я, соціального захисту з питань забезпечення права на освіту та соціальний захист дітям-інвалідам	Постійно

9	Організувати вивчення досвіду роботи навчальних закладів міста з інклюзивним навчанням	Постійно
---	--	----------

Таблиця 6

План роботи педагогічного колективу закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №14 Вінницької міської ради» з дітьми з особливими освітніми потребами на 2015-2016 навчальний рік			
№ п.п	Зміст роботи	Терміни	Відповідальний
1	Організація навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами у закладі.	до 10.09	адміністрація, пр. психолог
2	Здійснення обліку дітей з особливими освітніми потребами.	до 12.09	пр. психолог ст. медсестра
3	Проведення консультативно-роз'яснювальної, просвітницько-виховної роботи серед педагогічних працівників, батьків, громадськості щодо забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами, в тому числі з інвалідністю.	до 30.09	адміністрація медсестра пр. психолог
4	Створення системи фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми, з метою спрямування зусиль вчителів, які працюють з дитиною з особливими освітніми потребами, на охорону і зміцнення її здоров'я, особистісний розвиток, корекцію наявних відхилень.	вересень	вчителі фізичної культури та основ здоров'я
5	Розробка річного планування освітньої діяльності в закладі з врахуванням потреб особливих дітей.	вересень	адміністрація, пр. психолог
6	Проведення психолого-педагогічного супроводу дітей, в тому числі з інвалідністю, які навчаються за індивідуальною формою, та їх батьків.	протягом року	пр. психолог,
7	Складання методичних рекомендацій (методичних порадників) з питань організації освітньої роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.	вересень	пр. психолог
8	Підбір та організація виставки навчально-методичного забезпечення освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами.	2р\рік	бібліотекар
9	Розробка критеріїв оцінювання досягнень особливої дитини. Моніторинг освітньої діяльності.	вересень травень	пр. психолог вчителі
10	Апробація інноваційних форм, методів, технологій роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.	пр. року	педколектив
11	Співпраця з міською ПМПК щодо використання апробованих науковцями та практиками інноваційних методик раннього виявлення дітей з порушеннями спектра аутизму та відбору відповідних форм і методів навчання.	2р\рік	заступник директора, медсестра, пр. психолог
12	Співпраця з Інклюзивним ресурсним центром (ІРЦ) м. Вінниці з питань впровадження інклюзивних цінностей в освітній процес.	протягом року	заст. директора, медсестра, пр. психолог
13	Співпраця з Асоціацією захисту та допомоги інвалідам «Відкриті серця» та Вінницьким обласним центром соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з	протягом року	заст. директора, медсестра, пр. психолог

	функціональними обмеженнями «Обрій».		педколектив
14	Розгляд питання впровадження інклюзивної освіти школярів на педагогічній раді з прийняттям відповідних рішень.	травень	адміністрація

На базі закладу ЗШ №14 у грудні 2014 року було проведено семінар на тему:

«Психолого-педагогічний та соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в навчальному закладі», в якому взяли участь голова ради Асоціації захисту та допомоги інвалідам «Відкриті серця» Демко Світлана Василівна, соціальний педагог Вінницької обласної центру соціально-психологічної реабілітації

Скриншот 1. Виступ Наталії Головки

дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій» Головки Наталія Олександрівна, (скриншот 1) представники Інклюзивного ресурсного центру м. Вінниці та педагоги нашого закладу. У ході семінару були розглянуті питання:

1. Особливості розвитку дітей з психофізичними порушеннями.
2. Своєрідність роботи з емоційно-нестійкими дітьми у шкільному середовищі.
3. Вивчення ставлення учнів та вчителів до навчання дітей з особливими освітніми потребами в ЗНЗ через проведення діагностичного мінімуму.
4. Впровадження роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в загальноосвітній навчальний заклад (рис. 5).

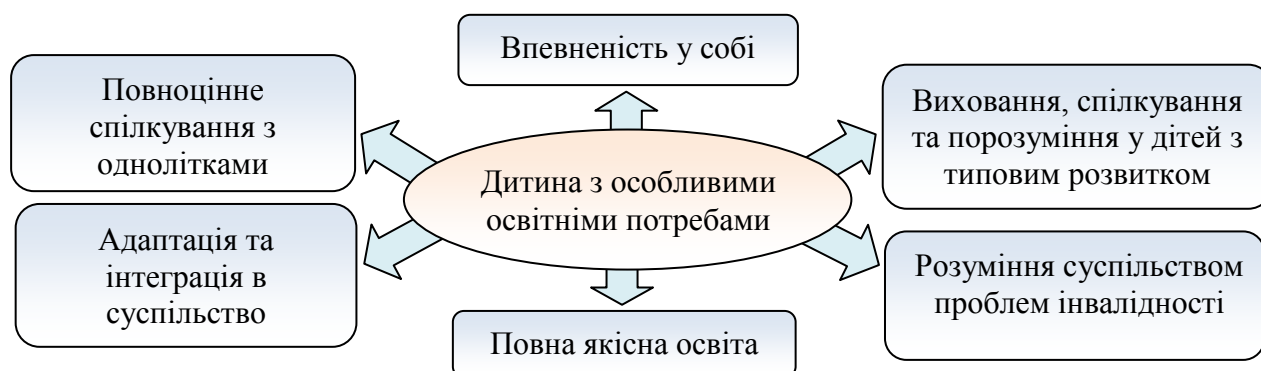

Рис. 5. Робота з дітьми з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі

У ході семінару були напрацьовані основні напрямки діяльності по

Фото1. Зустріч з директором школи

впровадженню роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі (фото 1). На завершення роботи семінару заклад одержав міні-бібліотеку спеціальної літератури щодо організації роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

До надання послуг дітям з особливими освітніми потребами в закладі «Загальноосвітня школа I-III ступенів №14 Вінницької міської ради» долучається шкільна бібліотека, працівник якої вивчає потреби в інформації даної категорії читачів; формує зібрання літератури, яке буде їм доступне за змістом і формою. В бібліотеці проводиться індивідуальне інформування, складання тематичних добірок, виставки з бесідами та оглядами літератури (фото 2). Таким чином створюються умови для спілкування, що сприяє розвитку впевненості в собі, покращується настрій, діти з особливими освітніми потребами відчувають себе повноцінними громадянами суспільства.

Фото 2. Виставка літератури «Люди для людей»

Практичним психологом комунального закладу «Загальноосвітньої школи I – III ступенів № 14 Вінницької міської ради» Фурман В.В. були проведені дослідження, які свідчать про неоднозначне ставлення до спільного навчання дітей з типовим розвитком та з особливими освітніми потребами зі сторони батьків, педагогів, учнів спеціальних закладів та загальноосвітньої школи №14.

На підтримку спільного навчання дітей з особливими освітніми потребами виступили майже 90% батьків, діти яких навчаються в спільних класах, 58% вчителів загальноосвітньої школи і менше 10% педагогів Вінницького обласного

центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями Вінницького обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій».

Невиправданою ідеєю такого навчання вважають майже 75% педагогів «Обрію». Одержані результати свідчать, що батьківська громада є домінантною по відношенню до педагогічної й визнає спільне навчання дітей з особливими освітніми потребами з дітьми з типовим розвитком як потребу, в той же час педагогічна спільнота визначає її як необхідність. Про невизначеність ставлення до спільного навчання висловились 35% педагогів закладу і 15% педагогів Вінницького обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій» та Асоціації захисту та допомоги інвалідам «Відкриті серця». Таким чином, проведені дослідження свідчать, що ініціатива батьківської спільноти стримується педагогічною (рис. 6).

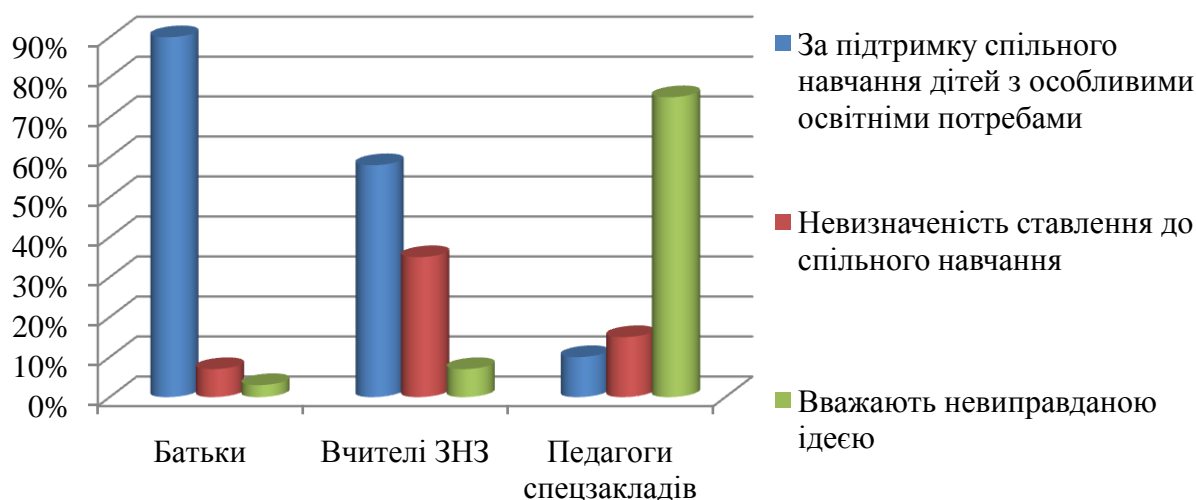

Рис. 6. Дослідження ставлення громадськості до спільного навчання дітей з особливими освітніми потребами та з типовим розвитком

Враховуючи необхідність зміни в ставленні педагогів до навчання дітей з особливими освітніми потребами, одним із основних напрямків розпочатого експерименту стала підготовка педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. З цією метою практичним психологом комунального закладу «Загальноосвітня школа I – III ступенів № 14 Вінницької міської ради» Фурман В.В.

проведено діагностичне анкетування «Ставлення до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами» серед педагогів закладу.

Анкета «Ставлення до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами»

1. Якими професійними вміннями повинен володіти педагог, що працює з дітьми з особливими освітніми потребами?

- а. досконале володіння методикою викладання свого предмету;
- б. знання основ корекційної роботи і вміння їх застосовувати на практиці (інформаційно-пояснювальної, корекційної, комунікативної, організаційної);
- в. вміння правильно добирати форми й методи навчальної роботи та засоби корекції;
- г. вміння реалізовувати індивідуальний підхід у навчально-виховній роботі;
- д. вміння організувати дитячий колектив;
- е. вміння зацікавлювати дітей;
- ж. вміння співпереживати дитині, розуміти її стан;
- з. вміння співпрацювати з батьками, колегами;
- и. творчі вміння.

2. Які якості, на вашу думку, є несумісними з професією педагога:

а. байдужість,	д. дратівливість,	и. безвідповідальність,
б. грубість,	е. нетактовність,	к. конфліктність?
в. черствість,	ж. аморальність,	
г. нестриманість,	з. зверхність,	

Аналіз: До найважливіших вмінь, зокрема, були віднесені такі: досконале володіння методикою викладання свого предмету – 71,4%; знання основ корекційної роботи і вміння їх застосовувати на практиці (називались варіанти: корекційні вміння; вміння коригувати недоліки дітей, розвивати й виховувати їх) – 69,5%; вміння правильно добирати форми й методи навчальної роботи та засоби корекції – 49,0%; вміння реалізовувати індивідуальний підхід у навчально-виховній роботі – 48,3%; вміння організувати дитячий колектив – 40,3%; вміння зацікавлювати дітей – 34,8%; вміння співпереживати дитині, розуміти її стан – 25,5%; вміння співпрацювати з батьками, колегами – 23,1%; творчі вміння – 11,0%.

Респонденти були майже одноголосні у відповідях: 95,2% вважають, що корекційному педагогу не може бути притаманна байдужість; 91,0% – жорстокість; 85,6% – грубість; 64,4% – черствість; 48,5% – нестриманість; 39,8% – дратівливість. Серед несумісних якостей зазначались: нетактовність, аморальність, зверхність, безвідповідальність, конфліктність та ін. Відтак, майже всі опитані впевнені, що далеко не кожен педагог може працювати з дітьми, що мають вади психофізичного розвитку (рис. 7).

Висновки: виходячи з аналізу анкети, бачимо, що найчастіше респонденти називали вміння наступних видів професійної діяльності педагога: інформаційно-пояснювальної, корекційної, комунікативної, організаційної.

Рис. 7. Ставлення до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами

Рекомендації: вчитель, який працює з дітьми з особливими освітніми потребами, повинен мати не тільки базову педагогічну освіту, а й спеціальну психолого-педагогічну підготовку для забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. В основі роботи вчителя з дітьми з особливими освітніми потребами повинен бути індивідуальний підхід до кожного учасника навчально-виховного процесу.

Проаналізувавши результати анкети, дійшли до висновку, що найчастіше респонденти називали вміння наступних видів професійної діяльності педагога: інформаційно-пояснювальної, корекційної, комунікативної, організаційної.

Для вивчення психологічного мікроклімату в класі, де навчаються діти з особливими освітніми потребами практичним психологом закладу була розроблена анкета та проведено анкетування «Визначення мікроклімату в класі, де навчаються діти з особливими освітніми потребами».

Анкета-тест «Визначення мікроклімату в класі, де навчаються діти з особливими освітніми потребами»

1. Як тебе сприймають однокласники:

- а) більшість сприймають мене добре;
- б) ніхто особливо не цікавиться мною;
- в) мені здається, що більшість однокласників не хоче, щоб я був з ними в одному класі.

2. Як ти почуваєшся в школі:

- а) спокійно; б) весело; в) нудно; г) страшно;
- д) комфортно; е) не спокійно; є) самотньо.

3. Як ти оцінюєш своїх однокласників:

- а) наш клас дуже дружній;
- б) наш клас не дуже дружній, але якби з нами щось проводили, то всі брали би участь;
- в) наш клас зовсім не дружній.

4. Чи задоволений ти тим, як твої однокласники ставляться до тебе:

- а) повністю задоволений;
- б) хотів би, щоб більше дітей зі мною дружили, запрошували в гості, в кіно;
- в) мене не люблять в класі.

5. Твоя позиція щодо класу:

- а) я хочу, щоб наш клас був дружній; б) мені все одно;
- в) я не хочу, щоб проводили якісь заходи, бо не братиму в них участь.

6. Яке із наведених суджень ти поділяєш:

- а) у колективі почуваєшся сильнішим, здається, що виростають крила;
- б) колектив допомагає жити, вчитися, підтримує у важкі хвилини;
- в) колектив обмежує свободу людини;

г) людина в колективі перетворюється на піщинки.

7. Найкращим спілкуванням з однокласниками я вважаю:

а) разом вчити уроки;	е) проводити вільний час;
б) виїжджати на природу;	є) допомагати тим, хто потребує цього;
в) брати участь у громадській діяльності;	ж) обговорювати особисті проблеми;
г) захищати їх від ворогів;	з) святкувати свій день народження;
д) триматися від них подалі;	и) звертатися до них по допомогу.

8. Чи хотів би ти запросити до себе на день народження когось із однокласників:

а) так;	б) ні.

Аналіз: в результаті вхідного анкетування було одержано наступні відповіді дітей: як тебе сприймають однокласники – ніхто особливо не цікавиться мною (75%); як ти відчуваєшся в школі – нудно (52%); як ти оцінюєш своїх однокласників – наш клас не дуже дружній (63%); чи задоволений ти тим, як твої товариші ставляться до тебе – хотів би, щоб більше дітей зі мною дружили, запрошували в гості, в кіно (72%); твоя позиція щодо класу – я не хочу, щоб проводили якісь заходи, бо не братиму участь (35%); яке із наведених суджень ти поділяєш – людина в колективі перетворюється на піщинки (84%), найкращим спілкуванням з однокласниками, я вважаю – допомагати тим, хто потребує цього (74%); чи хотів би ти запросити до себе на день народження когось із однокласників – ні (49%).

Висновок: значна частина однокласників з типовим розвитком не цікавляться життям дітей з особливими освітніми потребами, відчувають тривожність та мають певні стереотипи, але діти з особливими потребами мають потребу, щоб більше дітей дружили з ними, запрошували в гості, в кіно, не хочуть перетворюватись «на піщинку в колективі».

Рекомендації: формувати психологічну готовність учнів до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами через проведення корекційно-розвивальної роботи, заняття з елементами тренінгу, зміст якого спрямований на подолання упередженого ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, руйнування міфів і стереотипів, стигматизації та дискримінації.

Після аналізу дійшли до висновку, що значна частина однокласників з типовим розвитком не цікавляться життям дітей з особливими освітніми потребами, відчують тривожність та мають певні стереотипи, але діти з особливими потребами не хочуть перетворюватись «на піщинку в колективі». А тому в педагогів закладу виникла потреба формувати психологічну готовність учнів до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами через проведення корекційно-розвивальної роботи.

З метою профілактики виникнення проблеми у взаємодії між учнями з особливими освітніми потребами та з типовим розвитком, психологічною службою школи використовується методика «Коло пошуку рішень» (рис. 8), [29, с.112].

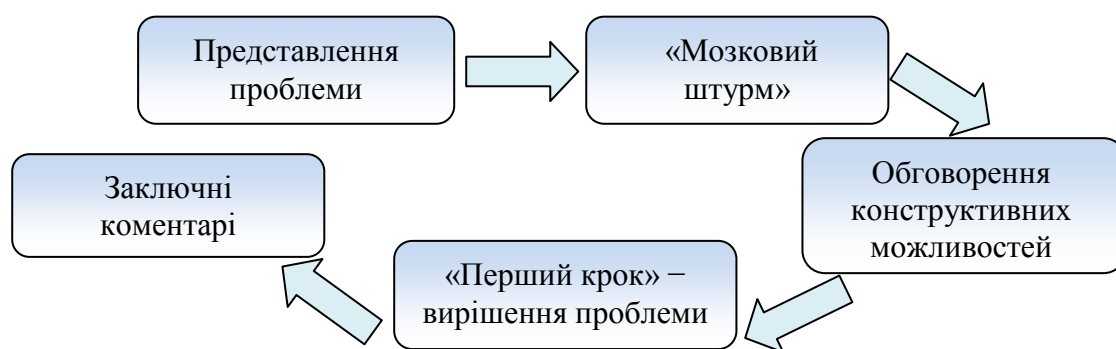

Рис. 8. Коло пошуку рішень

Спочатку «спікер» окреслює певну проблему для розгляду, після чого в режимі «мозкової атаки» учасники пропонують ідеї для її вирішення. *Крок 1* (6 хвилин). Перші шість хвилин надаються «спікеру» для окреслення проблеми. На цьому етапі говорить тільки він, а завдання секретаря полягає в тому, щоб стежити за часом і за тим, щоб інші учасники не перебивали. Секретар веде протокол. Усі решта уважно слухають. Якщо «спікер» припиняє говорити до завершення відведених йому шести хвилин, то всі учасники зберігають тишу, поки не спливе цей час. Це ключовий момент!

Крок 2 (6 хвилин). Це етап «мозкової атаки». Учасники пропонують свої ідеї для творчого розв'язання представленої проблеми. В цей час вони нічого не уточнюють і не ставлять запитань. Секретар стежить за дотриманням правил «мозкової атаки». Кожен учасник має змогу висунути свої «надзвичайні» ідеї. При цьому ніхто не повинен домінувати. «Спікер», який представив проблему для

обговорення, тепер слухає, не перебиваючи. Він не повинен нічого говорити та відповідати.

Крок 3 (6 хвилин). На цьому етапі відбувається обговорення під керівництвом «спікера». Учасники намагаються дізнатися про проблему докладніше, з'ясувати різні її аспекти. Необхідно зосереджувати увагу на позитивних варіантах, а не на тому, що зробити не під силу.

Крок 4 (6 хвилин). Визначення першого кроку: група «радників» та особа, яка запропонувала свою проблему для обговорення, планують перші дії з її вирішення, що реально виконати за наступні три дні. При цьому принаймні одну дію необхідно розпочати впродовж 24 годин. За науковими даними, якщо людина не зробить першого кроку негайно, вона так ніколи й не подолає звичної ситуації. Один із членів групи бере на себе зобов'язання зателефонувати «спікеру» чи зустрітися з ним упродовж наступних трьох днів і перевірити, чи зробив той перший крок до її розв'язання. Наприкінці учасники групи по черзі діляться своїми враженнями, і секретар передає протокол «спікеру» [29, с.112].

Ця методика дуже популярна, і багато людей, які брали участь у подібному обговоренні, вважають, що вона стимулює до дії. Вона не забезпечує стовідсоткової гарантії, що рішення буде знайдено, проте допомагає по-новому поглянути на ситуацію, додає ентузіазму, вказує на черговий логічний крок.

Таким чином, для формування психологічної готовності учнів з типовим розвитком до навчання в одному класі з дітьми з особливими освітніми потребами, необхідно проводити корекційно-розвивальну роботу з метою подолання упередженого ставлення до дітей з особливими освітніми потребами.

2.2. Корекційно-розвивальна та превентивна робота з дітьми з особливими освітніми потребами

Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами – це завжди динамічний процес, цілісна діяльність психолога, яка передбачає п'ять взаємопов'язаних компонентів: систематичний моніторинг медико-психологічного і психолого-педагогічного статусу дитини в динаміці її психічного розвитку;

створення соціально-психологічних умов для ефективного розвитку дітей у соціумі; систематична психологічна допомога дітям із порушеннями в розвитку у вигляді консультування, психокорекції; систематична психологічна допомога батькам дітей із проблемами в розвитку; організація життєдіяльності дітей з особливими освітніми потребами в соціумі з урахуванням їхніх психологічних та фізичних можливостей [12, с.190].

Важливу роль в проведенні корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами відіграють батьки. Педагогічний супровід батьків дітей з особливими освітніми потребами передбачає спільну діяльність з педагогічним колективом закладу, де навчається дитина, участь у Раді школи, просвітницьку діяльність з батьками, навчальний маркетинг (рис. 9).

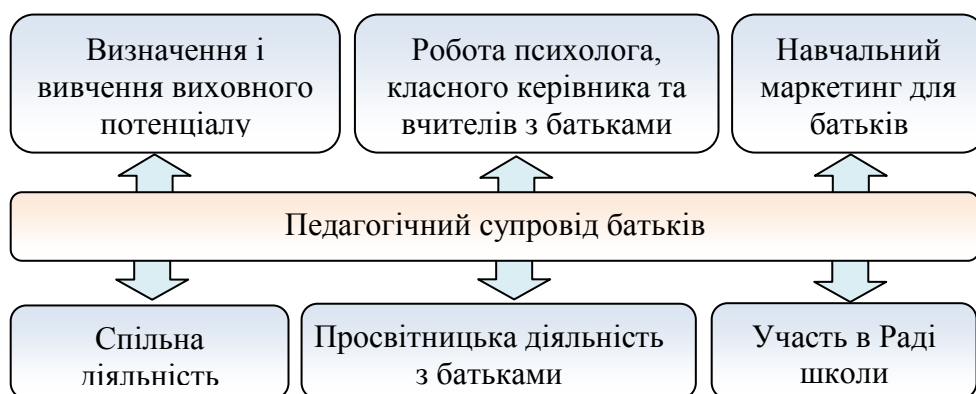

Рис. 9. Педагогічний супровід батьків для активної участі в навчально-виховному процесі

Насамперед, батьки – важливі учасники навчальних команд своїх дітей. Вони найкраще знають їхні сильні та слабкі сторони. Партнерські стосунки в тріаді «батьки – педагог – дитина» є основою батьківської компетентності, формування якої потребує розроблення нового змісту корекційно-розвивальної педагогічної діяльності [13, с.36].

В корекційно-розвивальній та превентивній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами велику роль відіграє психологічна корекція, яка повинна спрямовуватися на розвиток певних психічних функцій дитини – пам'яті, уваги, мислення, які забезпечують навчальну діяльність, а також на систему взаємин дитини з друзями, однолітками [15, с. 61].

Для виявлення потреби у спілкуванні дітей з особливими освітніми потребами з однокласниками психолог закладу Фурман В.В. провела тест-опитувальник «Потреба в спілкуванні» за Ю.М.Орловим, В.І.Шкуріним. В результаті опитування виявлено, що для дітей з особливими освітніми потребами однією з найбільших радостей у житті є радість спілкування, вони віддають перевагу якості в дружбі. Отже, позитивні відповіді на запропоновані питання свідчать про потребу дітей з особливими освітніми потребами в спілкуванні з однолітками.

**Тест-опитувальник «Потреба в спілкуванні»
за Ю.М.Орловим, В.І.Шкуріним**

Відповісти на запропоновані запитання при згоді з ними + «так», у разі незгоди – «ні».

1. Я відчуваю задоволення, беручи участь у святах.
2. Я можу знехтувати своїми бажаннями, якщо вони йдуть всупереч бажанням товаришів.
3. Мені подобається показувати будь-кому свою прихильність.
4. Я більше зосереджений на застосуванні впливу, ніж дружби.
5. Я відчуваю, що у стосунках з товаришами у мене більше прав, ніж обов'язків.
6. Коли я дізнаюся про успіх свого товариша, у мене чомусь псується настрій.
7. Щоб бути задоволеним собою, я повинен комусь допомогти.
8. Мої клопоти відступають, коли я знаходжусь серед товаришів по навчанню.
9. Мої друзі мені серйозно набридли.
10. Коли я щось роблю, присутність інших мене дратує.
11. Притиснутий до стінки, я говорю лише ту частку правди, яка не зашкодить, на мою думку, моїм друзям та знайомим.
12. У складній ситуації я думаю не стільки про себе, скільки про близьку людину.
13. Неприємності друзів можуть довести мене до хвороби.
14. Мені приємно допомагати іншим, якщо навіть це пов'язано із клопотом для мене.
15. Через повагу до друга я можу погодитись з його думкою, навіть якщо він не правий.

16. Мені більше подобаються пригодницькі розповіді, ніж розповіді про кохання.
17. Сцени насилля в кіно викликають у мене відразу.
18. Коли я один, я відчуваю тривогу та напругу більше, ніж коли я перебуваю серед людей.
19. Я вважаю найбільшою радістю у житті спілкування.
20. Мені шкода покинутих кішок та собак.
21. Я віддаю перевагу якості в дружбі, ніж кількості друзів.
22. Я люблю перебувати серед друзів.
23. Я довго переживаю сварку з близькими.
24. У мене завжди більше близьких людей, ніж у інших.
25. У мене більше прагнення до досягнень, ніж до дружби.
26. Я більше довіряю власній інтуїції та уяві, думаючи про людей, ніж думкам про них інших людей.
27. Я вважаю за краще матеріальне благополуччя та престиж, ніж радість спілкування з приємними мені людьми.
28. Я співчуваю людям, у яких немає близьких друзів.
29. По відношенню до мене люди часто невдячні.
30. Я люблю розповідь про дружбу та кохання.
31. Заради друга я можу усім пожертвувати.
32. У дитинстві я був у компанії, яка завжди трималась разом.
33. Якби я був журналістом, мені б подобалось писати про дружбу.

Обробка результатів: за кожную відповідь ставиться 1 бал: при відповіді «так» на питання 1,2,7,8,11-14,17-24,26,28,30-33; при відповіді «ні» на питання 3-6,9,10,15,16,25,27,29.

Підраховується сума отриманих балів при відповідях «так» і «ні». Чим більша сума, тим більша потреба у спілкуванні.

Аналіз: при обробці результатів анкетування дітей з особливими потребами отримано результати – потреба у спілкуванні – 71%, тобто високий показник (більше 50%) свідчить про потребу спілкування з однолітками.

Висновок: діти з особливими освітніми потребами назвали однією з найбільших радостей у житті радість спілкування, вони віддають перевагу якості в дружбі, ніж кількості друзів; їм подобається показувати будь-кому свою прихильність; щоб бути задоволеним собою, вони повинні комусь допомагати. Отже, позитивні відповіді на запропоновані питання свідчать про потребу дітей з особливими освітніми потребами в спілкуванні з однолітками.

Рекомендації: Необхідно залучати дітей з особливими освітніми потребами до спільних тренінгових занять з дітьми з типовим розвитком, проводити профілактичну роботу серед учнів з типовим розвитком, педагогів закладу, батьків. Класним керівникам провести в класах години спілкування на тему: «Люди з особливими освітніми потребами такі ж як і ми»; провести батьківські збори, на яких розглянути питання «Підтримка родини, яка виховує дитину з особливими освітніми потребами». Психологу школи провести бесіду з вчителями «Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами».

З метою виявлення рівня шкільної тривожності та проведення корекційної роботи серед учнів з особливими освітніми потребами, було проведено тестування «Рівень тривожності Філіпса» [2, с. 15]. За методикою Філіпса можна знімати емоційне напруження, негативні емоційні переживання ситуацій, сполучених з необхідністю саморозкриття, пред'явлення себе іншим, демонстрації своїх можливостей, переживання соціального стресу.

Методика «Рівень тривожності Філіпса»

Тест складається з 58 питань, які можуть зачитуватися школярам, а можуть і пропонуватися в письмовому вигляді [36, с. 2].

Інструкція для учнів: на кожне питання потрібно однозначно відповісти «Так» або «Ні». Відповідаючи на питання, записуйте його номер і відповідь «+», якщо ви згодні з ним, або «-», якщо не згодні.

Інструкція для психолога: при обробці результатів виділяють питання, відповіді на які не збігаються з ключем тесту. «Так», у той час як у ключі цьому питанню відповідає «-», тобто відповідь «Ні». Відповіді, що не збігаються з ключем – це прояви тривожності. При обробці підраховуються:

1. Загальне число розбіжностей по всьому тексту. Якщо воно більше 50%, це свідчить про підвищену тривожність дитини, більше 75% – про високу тривожність.
2. Число збігів по кожному з 8 факторів тривожності, виділених у тексті. Рівень тривожності визначається так само, як у першому випадку. Аналіз загального внутрішнього емоційного стану учня з особливими потребами багато в чому визначається наявністю тих або інших тривожних синдромів (факторів) та їх кількістю.

Фактори тривожності

Таблиця 7

Фактори	Номери питань
1. Загальна тривожність у школі	2,3,7, 12, 16,21,23,26,28,46,47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58; сума = 22
2. Переживання соціального стресу	5, 10, 15,20,24,30,33,36, 39,42, 44; сума = 11
3. Фрустрація потреби в досягненні успіху	1,3,6,11,17,19,25,29,32,35,38,41,43; сума = 13
4. Страх самовираження	27,31,34, 37, 40, 45; сума = 6
5. Страх ситуації перевірки знань	2,7, 12, 16, 21, 26; сума = 6
6. Страх не відповідати очікуванням оточуючих	3, 8, 13, 17, 22; сума = 5
7. Низька фізіологічна опірність стресу	9, 14, 18, 23, 28; сума = 5
8. Проблеми і страхи у відносинах з вчителями	2,6, 11,32,35,41,44,47; сума = 8

Ключ до питань

Таблиця 8

1-	5-	9-	13-	17-	21-	25 +	29-	33-	37-	41+	45-	49-	53-	57-
2-	6-	10-	14-	18-	22 +	26-	30 +	34-	38 +	42-	46-	50-	54-	58-
3-	7-	11 +	15-	19-	23-	27-	31-	35 +	39 +	43 +	47-	51-	55-	
4-	8-	12-	16-	20 +	24 +	28-	32-	36 +	40-	44 +	48-	52-	56-	

Змістовна характеристика кожного синдрому (фактора)

1. Загальна тривожність у школі – загальний емоційний стан дитини, пов'язане з різними формами його включення в життя школи.

6. Чи часто тобі хочеться, щоб вчитель не поспішав при поясненні нового матеріалу, поки ти не зрозумієш, що він говорить?
7. Чи сильно ти хвилюєшся при відповіді або виконанні завдання?
8. Чи боїшся ти висловлюватися на уроці, тому що боїшся зробити помилку?
9. Чи тремтять у тебе коліна, коли тебе викликають відповідати?
10. Чи часто твої однокласники сміються над тобою, коли ви граєте в різні ігри?
11. Чи трапляється, що тобі ставлять більш низьку оцінку, ніж ти очікував?
12. Чи хвилює тебе питання про те, що тебе залишать на другий рік?
13. Чи уникаєш ти ігор, у яких тебе не вибирають?
14. Чи буває часом, що ти весь тремтиш, коли тебе викликають відповідати?
15. Чи часто у тебе виникає відчуття, що ніхто з твоїх однокласників не хоче робити те, чого хочеш ти?
16. Чи сильно ти хвилюєшся перед тим, як почати виконувати завдання?
17. Чи важко тобі отримувати такі оцінки, яких чекають від тебе батьки?
18. Чи боїшся ти деколи, що тобі стане погано в класі?
19. Чи будуть однокласники сміятися над тобою, якщо ти зробиш помилку при відповіді?
20. Чи схожий ти на своїх однокласників?
21. Виконавши завдання, чи турбуєшся ти про те, як добре з ним впорався?
22. Коли ти працюєш у класі, чи впевнений в тому, що все добре запам'ятаєш?
23. Чи сниться тобі іноді, що в школі не можеш відповісти на питання вчителя?
24. Чи правда, що більшість хлопців ставляться до тебе по-дружньому?
25. Чи працюєш ти більш ретельно, якщо знаєш, що результати твоєї роботи будуть порівнювати з результатами твоїх однокласників?
26. Чи часто ти мрієш про те, щоб поменше хвилюватися, коли тебе запитують?
27. Чи боїшся ти вступати в суперечку?
28. Чи відчуваєш ти, що твоє серце починає сильно битися, коли вчитель говорить, що збирається перевірити твою готовність до уроку?
29. Коли ти отримуєш хороші оцінки, чи думає хто-небудь з твоїх друзів, що ти хочеш вислужитися?

30. Чи добре ти себе відчуваєш з тими з твоїх однокласників, до яких хлопці ставляться з особливою повагою?
31. Чи буває, що деякі хлопці в класі говорять щось таке, що тебе зачіпає?
32. Як ти думаєш, чи втрачають авторитет ті учні, які не справляються з навчанням?
33. Схоже на те, що більшість твоїх однокласників не звертають на тебе увагу?
34. Чи часто ти боїшся виглядати безглуздо?
35. Чи задоволений ти тим, як до тебе відносяться вчителі?
36. Чи допомагає твоя мама в організації вечорів, як інші мами твоїх однокласників?
37. Чи хвилювало тебе коли-небудь, що думають про тебе оточуючі?
38. Чи сподіваєшся ти в майбутньому вчитися краще, ніж раніше?
39. Чи вважаєш ти, що одягаєшся в школу так само добре, як і твої однокласники?
40. Чи часто ти замислюєшся, відповідаючи на уроці, що думають про тебе в цей час інші?
41. Чи мають здібні учні якісь особливі права, яких немає в інших хлопців у класі?
42. Чи зляться деякі з твоїх однокласників, коли тобі вдається бути краще за них?
43. Чи задоволений ти тим, як до тебе відносяться однокласники?
44. Чи добре ти себе відчуваєш, коли залишаєшся наодинці з вчителем?
45. Чи висміюють твої однокласники твою зовнішність і поведінку?
46. Чи думаєш ти, що турбуєшся про свої шкільні справи більше, ніж інші хлопці?
47. Якщо ти не можеш відповісти на запитання, чи відчуваєш ти, що ось-ось розплачешся?
48. Коли ввечері ти лежиш у ліжку, чи занепокоєний ти про те, що буде завтра в школі?
49. Працюючи над завданням, чи відчуваєш ти, що зовсім забув речі, які добре знав раніше?
50. Чи тремтить твоя рука, коли ти працюєш над завданням?
51. Чи відчуваєш ти, що починаєш нервувати, коли вчитель говорить, що збирається дати класу завдання?
52. Чи лякає тебе перевірка твоїх знань у школі?

53. Коли вчитель говорить, що збирається дати класу завдання, чи відчуваєш ти страх, що не впорася з ним?
54. Чи снилося тобі часом, що твої однокласники можуть зробити те, чого не можеш ти?
55. Коли вчитель пояснює матеріал, чи здається тобі, що твої однокласники розуміють його краще, ніж ти?
56. Чи турбуєшся ти по дорозі в школу, що вчитель може дати класу перевірочну роботу?
57. Коли ти виконуєш завдання, чи відчуваєш зазвичай, що робиш це погано?
58. Чи тремтить твоя рука, коли ти виконуєш завдання на дошці перед усім класом?

Аналіз: після обробки відповідей на питання анкети отримані наступні результати: високі показники по загальній тривожності у школі – 81%, переживання соціального стресу – 87%, низька фізіологічна опірність стресу – 80%; підвищена тривожність виявлена за наступними показниками – страх самовираження – 56%, страх не відповідати очікуванням оточуючих – 60%, проблеми і страхи у відносинах з вчителями – 63%, фрустрація потреби в досягненні успіху – 56%, страх ситуації перевірки знань – 58%. Загальний показник тривожності становить 67%, що свідчить про підвищену тривожність дітей з особливими потребами у школі.

Висновки: згідно аналізу результатів анкетування, діти з особливими освітніми потребами відчувають підвищену тривожність у школі та переживають соціальний стрес, що заважає проявити себе, свої здібності при перевірці знань; також переслідує тривога з приводу негативних оцінок, що можуть дати однокласники; відчувають несприятливий психічний фон при спілкуванні з вчителями, що не дозволяє дитині розвивати свої потреби в досягненні високих результатів.

Згідно аналізу результатів анкетування, діти з особливими освітніми потребами відчувають підвищену тривожність у школі та переживають соціальний стрес, що заважає проявити себе, свої здібності при перевірці знань; також переслідує тривога з приводу негативних оцінок, що можуть дати однокласники; відчувають несприятливий психічний фон при спілкуванні з вчителями, що не дозволяє дитині розвивати свої потреби в досягненні високих результатів (рис. 10).

Рис. 10. Результати анкетування рівня тривожності у дітей з особливими освітніми потребами

Інноваційним підходом у подоланні тривожності у дітей з особливими освітніми потребами є проведення занять з елементами тренінгу «Корекція тривожності у дітей з особливими освітніми потребами» в класі за участю учнів з типовим розвитком (додаток 1), [23, с.62].

Після проведеного заняття поліпшується когнітивний, моторний, соціальний та емоційний розвиток дітей. Оволодіння новими вміннями та навичками у дітей з особливими потребами відбувається функціонально; навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей, формування впевненості в собі; налагодження дружніх стосунків з однолітками й участі у громадському житті. Після проведення тренінгу по подоланню тривожності дітям було запропоновано повторне анкетування щодо відношення до спільного навчання.

Порівнюючи результати вхідного (рис. 11) та вихідного анкетування (рис. 12) можна підсумувати, що основна мета даного тренінгу – пошук шляхів подолання тривожності, була досягнута.

Рис. 11. Результати вхідного анкетування

Рис. 12. Результати вихідного анкетування

Для створення оптимальних умов для адаптації дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі педагоги та практичний психолог комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів №14 Вінницької міської ради» використовують рекомендовані тренінгові заняття психологічної служби та соціальної роботи міського методичного кабінету, доповнюють корекційно-розвивальну роботу власними розробками занять, керуються Програмою психологічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами [18, с.242].

Програма психологічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами

Дана програма може використовуватися у груповій та індивідуальній формі роботи з учнями початкових та середніх класів. Вправи програми зручні і прості у використанні, із задоволенням виконуються учнями. Їх можна використовувати по декілька раз, поступово ускладнюючи умови. Запропоновані вправи універсальні, так як сприяють підвищенню психічного розвитку дитини, формуванню довільності та саморегуляції, тому їх можна використовувати у роботі з дітьми різної нозології.

Мета програми: гармонізація внутрішнього світу; зниження тривожності; розвиток пізнавальних процесів; сприяти інтелектуальному розвитку дитини через естетичне виховання; підвищення соціально-психологічної адаптації та навчальної мотивації.

Завдання: розвиток концентрації, розподілу та переключення уваги; розвиток уяви, мислення; зниження емоційної напруги, відновлення емоційної рівноваги; удосконалення рухів та сенсорно-моторного розвитку; розвиток самосвідомості; навчання прийомів ауто релаксації; формування самостійності та впевненості.

Форми та методи роботи

1. Окорухові вправи (розвиток взаємодії півкуль головного мозку, активізація процесу навчання).
2. Візуалізація (активізація роботи головного мозку, активізація емоційної пам'яті, відновлення емоційної рівноваги).
3. Функціональні вправи (розвиток уваги, довільності, самоконтролю, елімінація гніву та агресії).
4. Метафоричні казки (розвиток уяви, інтуїції, мислення, формування уявлень про норми поведінки та моральні цінності, активізація діяльності правої півкулі).
5. Арт-терапевтичні вправи (забезпечення психологічного комфорту, сприяння гармонійному розвитку, розвиток творчих здібностей).
6. Когнітивні вправи (емоційний розвиток).
7. Релаксація.

Тривалість заняття – 45 хвилин.

На початковому етапі психологічного супроводу дитини з особливими потребами обов'язково проводиться комплексне діагностичне обстеження, яке включає: оцінку, висновки та рекомендації обласної або міської ПМПК; ведення щоденника спостережень за поведінкою дитини; вивчення індивідуальних особливостей інтелектуальної та когнітивної сфери (методики які пройшли експертну оцінку); визначення «зони актуального розвитку дитини» та «зони найближчого розвитку».

Очікувані результати: зниження тривожності; підвищення соціально-психологічної адаптації та мотивації; підвищення розвитку пам'яті, уваги, мислення.

Тематичне планування корекційних занять

Таблиця 9

<i>№ п/п</i>	<i>Тема та мета заняття</i>	<i>Трива- лість</i>
Почат- ковий етап	Вивчення індивідуальних особливостей інтелектуальної та когнітивної сфери, визначення «зони актуального розвитку дитини» та «зони найближчого розвитку».	45 хв.
1	Тема: «Подорож у світ самопізнання». Мета: зняття емоційного напруження, розвиток уяви та фантазії.	45 хв.
2 - 4	Тема: «Секрети уважності». Мета: розвиток слухового сприйняття, уваги, уяви, рухового контролю, елімінація імпульсивності, зняття емоційного напруження, формування емоційної рівноваги.	45 хв.
5	Тема: «Вчуся запам'ятовувати». Мета: розвиток уваги, тактильної та рухової пам'яті	45 хв.
6	Тема: «Краса людини – це і досконалість її тіла, і сила волі». Мета: формування уміння дотримуватися певних правил, контролювати власну діяльність, розвиток саморегуляції, зняття м'язової напруги.	45 хв.
7	Тема: «Золота рибка». Мета: розвиток навичок комунікації, здатності розуміти зміст запропонованого тексту, активізація інтелектуальної діяльності.	45 хв.
8	Тема: «Нових друзів май, старих не забувай» Мета: розвиток уваги, пам'яті, формування самосвідомості та навичок ауторелаксації.	45 хв.
9	Тема: «Із другом легше в світі жити, але й дружити треба вміти» Мета: зняття емоційного напруження, встановлення емоційної рівноваги розвиток самосвідомості.	45 хв.
10	Тема: «Вчуся мислити позитивно». Мета: встановлення емоційної рівноваги, розвиток адекватної самооцінки та самосвідомості, формування навичок позитивного мислення.	45 хв.
11	Тема: «Я – частинка природи!». Мета: розвиток уяви та вербального	45 хв.

	інтелекту, формування навичок комунікації, встановлення емоційної рівноваги.	
12	Тема: «Світ моїх захоплень та інтересів». Мета: встановлення емоційної рівноваги, актуалізація візуальних, аудіальних, кінестетичних відчуттів, формування прагнення до самосвідомості та самопізнання.	45 хв.
13 -14	Тема: «Пізнаю свій внутрішній світ». Мета: встановлення емоційної рівноваги, актуалізація візуальних, аудіальних, кінестетичних відчуттів, формування самосвідомості та самопізнання.	45 хв.
15	Тема: «Подорож у світ казки». Мета: встановлення емоційної рівноваги, актуалізація візуальних, аудіальних, кінестетичних відчуттів, розвиток творчих здібностей.	45 хв.
16	Вивчення індивідуальних особливостей інтелектуальної та когнітивної сфери, визначення «зони актуального розвитку дитини» та «зони найближчого розвитку».	45 хв.

Розробки занять програми психологічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами (додаток 2).

2.3. Навчально-методичне забезпечення інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в комунальному закладі «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 14 Вінницької міської ради»

Педагогічна наука повинна всебічно розробляти таку систему навчання школярів, яка забезпечує успіх у підготовці підростаючого покоління до трудової діяльності. Метою навчання дітей з особливими освітніми потребами є оволодіння мінімальними знаннями і вміннями, які необхідні для повсякденного життя, майбутньої професійної діяльності; формування загальнонавчальних умінь та навичок; створення умов для соціальної адаптації дітей. Програмовий зміст навчального матеріалу загальноосвітніх шкіл, темп навчання, вимога до результатів навчання іноді є непосильними для дітей з особливими освітніми потребами. Тому структуру уроків адаптуємо відповідно до психічних, вікових та інтелектуальних особливостей учнів. Важливо правильно розподіляти час на різних етапах уроку (рис. 13).

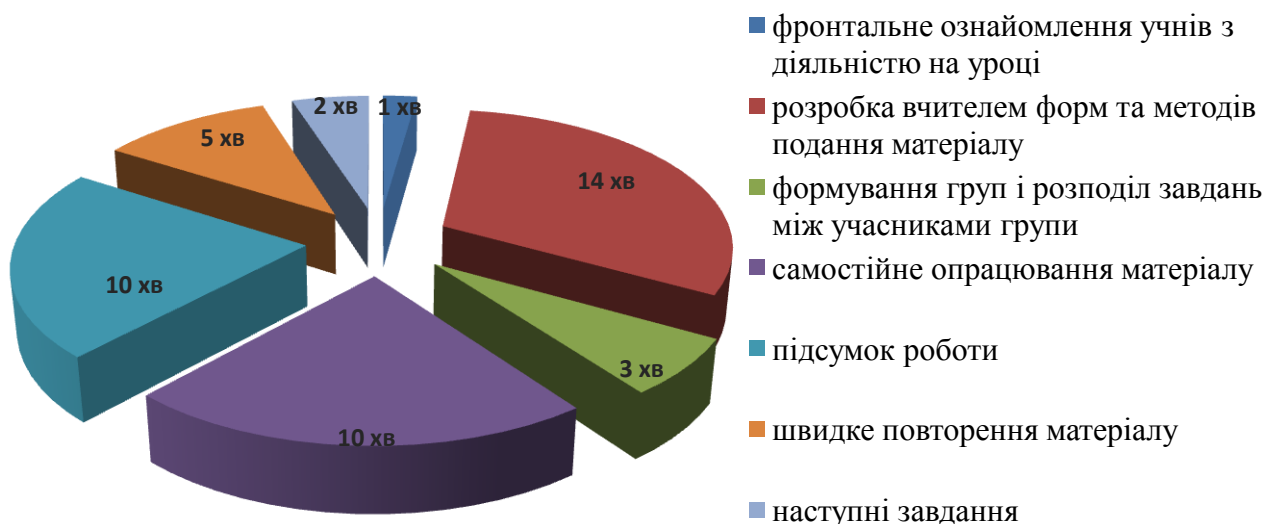

Рис. 13. Часова динаміка навчального процесу

При вивченні математики особливу увагу приділяємо формуванню математичної мови та умінню працювати з підручником і довідковою літературою. Важливо, щоб учні через виконання доступних завдань повірили в свої можливості, відчули впевненість у своїх силах, адже почуття успіху спонукає бажання вчитися (додаток 3).

Робота вчителя трудового навчання носить чітко спрямований корекційно-розвиваючий характер: забезпечити максимально можливу для даної дитини самостійність в побутовому і санітарно-гігієнічному обслуговуванні себе; уміння виконувати нескладні види господарсько-побутової праці; виконувати декілька взаємозалежних операцій послідовно; дати можливість учням після закінчення навчання в деякій мірі матеріально забезпечувати себе. Інноваційним методом у роботі вчителя обслуговуючої праці є проведення, спільно з дітьми з особливими освітніми потребами, флешмобів та майстер-класів, які надають учасникам відчуття причетності до спільної справи, самоствердження, що є важливими факторами соціалізації та навички жити в колективі, адаптуватися в суспільстві (додаток 4).

Фізичне виховання дітей із особливими освітніми потребами сприяє підвищенню рівня їх підготовки до трудової діяльності, формуванню навичок правильного виконання основних рухів, поліпшенню фізичного стану здоров'я (додаток 5).

2.4. Результативність реалізації моделі інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній навчальний заклад

Методичний посібник відповідає Державній програмі розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю Указу Президента України від 18.12.2007 р. №1228 «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями», від 20.03.2008 р. № 244 «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні», Указу Президента України від 3 грудня 2015 року №678/2015 «Про активізацію роботи щодо забезпечення прав людей з інвалідністю» та на виконання доручень Прем'єр-Міністра України А. Яценюка від 04 листопада 2015 р. №43718/1/1-15; від 01 грудня 2015 р. №5201/0/1, наказів Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. №312 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання», від 31.12.2015 №1436 «Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі», наказу Департаменту освіти і науки Вінницької облдержадміністрації від 12.01.2016 р. № 8.

В результаті проведеної роботи ми можемо підвести попередні підсумки:

1. Вчителем трудового навчання та основ здоров'я Кушнір О.В. розроблено навчально-методичний посібник у рамках акції «Ярмарок фахових сподівань» загальноміського проекту «Ім'я в освіті міста» у номінації «Корекційно-відновлювальна робота. Інклюзивна освіта», робота «Відкрий вікно у світ», який у 2014 році здобув II місце у міському етапі конкурсу.

2. На базі нашої школи у грудні 2014 року було проведено семінар на тему: «Психолого-педагогічний та соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в навчальному закладі».

3. Крок на зустріч до співпраці здійснили вчителі нашого закладу (вчитель біології, заступник директора з навчально-виховної роботи, що відповідає за організацію інклюзивного навчання в закладі Романова Г.М., вчитель основ здоров'я та трудового навчання Кушнір О.В., вчитель фізичної культури

Поричук А.В.) для більш тісного знайомства з дітьми з особливими освітніми потребами, провівши бесіди та фрагменти уроків на базі Вінницького обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій».

4. У грудні 2014 року в рамках інформаційно-роз'яснювального декадника по інклюзії «Моя школа відкрита для всіх», у рамках Міжнародного Дня інвалідів проведено уроки з трудового навчання та фізичної культури для учнів 7 та 8 класів і дітей з особливими освітніми потребами, вихованцями Вінницького обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій».

5. Співпраця нашого закладу та Вінницького обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій» висвітлена в засобах масової інформації, зокрема на телеканалі «ВІТА» 09.12.2014 року.

6. Вперше результатом напрацювань в даному напрямку стала розробка та підписання 30 січня 2015 року трьохсторонньої угоди про співпрацю (заклад «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 14 Вінницької міської ради», Асоціація захисту та допомоги інвалідам «Відкриті серця» та Вінницький обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій»)

7. Співробітництво нашої школи та Асоціації захисту та допомоги інвалідам «Відкриті серця» і Вінницького обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій» продовжується: вчителів школи було запрошено до розробки інноваційних методичних рекомендацій «Особливості організації спортивно-оздоровчої роботи в загальноосвітній школі для дітей з інвалідністю»; до участі в інформаційно-практичних семінарах стажування вчителів фізичної культури та проведення інтегрованих спортивних заходів в рамках проекту «Разом живемо – разом відпочиваємо», який реалізували Асоціація та «Обрій» в 2014-2015н.р.

8. У січні 2016 року учениця третього класу Косич Анастасія (бандуристка) провела благодійний концерт у спеціалізованому садочку для дітей з обмеженими психофізичними можливостями № 24 м. Вінниці.

9. Анкетування, що було проведено практичним психологом Фурман В.В. серед педагогічного та учнівського колективів комунального закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 14 Вінницької міської ради», після проведеної колекційної роботи виявило, що більшість педагогів готові працювати з дітьми з особливими освітніми потребами, а учні з типовим розвитком добре ставляться і готові до спілкування та навчання з дітьми з особливими освітніми потребами (рис. 14).

Рис. 14. Результати анкетування педагогів та учнів закладу щодо відношення до навчання з дітьми з особливими освітніми потребами

10. У дітей з особливими освітніми потребами завдяки цілеспрямованому спілкуванню з однолітками поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток. Оволодіння новими вміннями та навичками відбувається функціонально; навчання проводиться з орієнтацією на сильні якості, здібності та інтереси дітей; у них є можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі у громадському житті.

11. Завдяки проведеній роботі діти з типовим розвитком навчилися природньо сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей; налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них; співробітництву; вчать поводитися нестандартно, бути винахідливими та толерантними.

Отже, для педагогів закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів №14 Вінницької міської ради» з'явилась можливість краще розуміти індивідуальні особливості учнів з особливими освітніми потребами; оволодівати різноманітними педагогічними методиками, що дає змогу ефективно сприяти розвитку дітей з урахуванням їхньої індивідуальності; починати сприймати дітей більш цілісно, а також навчитись дивитися на життєві ситуації очима дітей з особливими освітніми потребами.

ВИСНОВКИ

1. Ознайомившись з історичним досвідом та теоретичними основами роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в психолого-педагогічній літературі, усвідомлено, що процес здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами має чітко виражені тенденції, спрямовані на інтегрування таких дітей у масові навчальні заклади. Саме навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі сприятиме розвитку здібностей дитини, задоволенню особливих освітніх потреб, участі батьків у навчанні їхніх дітей, розвитку гуманної педагогіки в загальноосвітньому навчальному закладі, яка здатна заохотити дітей до процесу творчості, створенню освітнього середовища, яке б відповідало потребам кожної дитини, формуванню соціально-комунікативної активності дітей з особливими освітніми потребами.

2. Розроблена психолого-педагогічна модель соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі є інноваційною та відображає взаємодію шкільного педагогічного і учнівського колективу, практичного психолога, медичних працівників, бібліотекаря, батьківської громади, а також співпрацю з Вінницьким обласним центром соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій» та Вінницькою Асоціацією захисту та допомоги інвалідам «Відкриті серця», спрямована на формування ціннісно-орієнтовних, загальнокультурних, навчально-пізнавальних, соціально-трудова, інформаційно-комунікативних, здоров'язбе-рігаючихкомпетентностей.

3. Успішна адаптація та соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в шкільному колективі здійснюється через корекційно-розвивальну роботу, яка сприяє психологічній готовності учнів з типовим розвитком до навчання в одному класі з дітьми з особливими освітніми потребами та підвищенню соціально-психологічної адаптації, навчальної мотивації; знімає емоційне напруження, негативні емоційні переживання ситуацій, сполучених з необхідністю саморозкриття, пред'явлення себе іншим, демонстрації своїх можливостей, переживання соціального

стресу. Інноваційним підходом у роботі психолога з подолання тривожності у дітей з особливими освітніми потребами є методика Філіпса, оскільки вона виявляє рівень тривожності, а проведення занять «Корекція тривожності у дітей з особливими освітніми потребами» в класі за участю учнів з типовим розвитком сприяють зняттю тривожності, прискорюють процес адаптації та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

4. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі дає можливість усім, хто бажає навчатися в повній мірі, брати участь у житті колективу, долучатися до флешмобів та майстер-класів, які надають учасникам відчуття причетності до спільної справи, самоствердження, що є важливими факторами соціалізації та навички жити в колективі, адаптації в суспільстві.

5. Для педагогів комунального закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №14 Вінницької міської ради» з'явилась можливість краще розуміти індивідуальні особливості учнів з особливими освітніми потребами; оволодівати різноманітними педагогічними методиками, впроваджувати в практику інноваційні методи навчання, що дає змогу ефективно сприяти розвитку дітей з урахуванням їхньої індивідуальності; навчитись дивитися на життєві ситуації очима дітей з особливими освітніми потребами.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук, праць. – 2009. – № 6 (8). – К.: Університет «Україна», 2009. – 18 с.
2. Винник М.О. Задержка психического развития у детей: методологические принципы и технологии диагностической и коррекционной работы. / М.О.Винник. – Ростов н/Д: Феникс, 2007. – 154, с.: ил. – (Школа развития)
3. Волинець, Ю. Забави козачат / Ю. Волинець // Фізичне виховання в школі, 2005. – № 6. – 23с.
4. Выготский Л. С. Собр. соч. в 6-ти томах. – Т. 5 / Л. С. Выготский // Основы дефектологии. – М. : АПН, 1983. – 369 с.
5. Гаврилов О.В. Спеціальна методика викладання математики в допоміжній школі: Курс лекцій. Частина 2–Камянець-Подільський: ПП Мошинський В.С. – 2006. – 432 с.
6. Гордеева А. В. Реабилитационная педагогика: от теории к практике: Монография / А. В. Гордеева. – М., 2001. – 321 с.
7. Джеймс М., Кейл Р., Бредлі Е. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування / Пер. з англ. – К.: «АртЕк», 1997. – 624 с.
8. Діхтяренко З.М. Виховання наполегливості учнів загальноосвітньої школи засобами ігрової діяльності: Методичні рекомендації. – К.: Наук. Світ. 2008. – 41 с.
9. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради – 1991. – № 2 – 258с.
10. Збірник наукових праць. Педагогічні науки / Херсон. держ. пед. ун-т, М-во освіти і науки України / редкол.: Є. С. Барбіна (відп. ред.) та ін. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2002. - 184с.
11. Коваленко В.Г. Дидактичні ігри на уроках математики: Книга для вчителя. – М.: Просвещение, 1990.
12. Колупаєва А.А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук. –метод. посіб. / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук – К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 273 с.

13. Колупаєва А.А. Основи інклюзивної освіти – К., МОН молоді та спорту України, НАПНУ, 2011–153с.
14. Літопис руський. Пер. з давньорус. Л.Є. Махновця; Відп. ред. О.В. Мишаніч. – К.: Дніпро, 1989.-591с.
15. Лещинская Т.Л. Организация и содержание коррекционно-поддерживающих занятий / Т. Л. Лещинская // Интегрированное обучение и воспитание в условиях общеобразовательных учреждений. – Минск, 1998. –77 с.
16. Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М.: Издательская группа НОРМА – ИНФРА. – М., 1998. –784 с.6. Права человека: Сборник международных документов. – М.: Юридическая литература, 1998. – 608 с.
17. Нижник Л. Допомога дітям з особливими потребами. / Нижник Л., Сагірова О. – К.: Ред. Загальнопед. газ., 2004. – 120с. – (Б-ка «Шк. Світу»).
18. Нікольська О.С., Баєнська Е.Р., Ліблінг М.М.. Аутична дитина. Шляхи допомоги. М., Теревінф, 1997. – 342 с.
19. Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: поради батькам. – К.: Наук. світ., 2005. – 327 с.
20. Рейсвейк К. Интеграция: понятие со множеством значений. К. Рейсвейк. Навстречу друг другу: пути интеграции. – СПб., 1998. – 116с.
21. Сак Т. Застосування зразка у процесі формування математичних понять у дітей із затримкою психічного розвитку//Дефектологія. – 2000. – 321 с.
22. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, приняты Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество (Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994 г.). – К., 2000. – 21 с.
23. Система профілактичних та психокорекційних вправ для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. /За ред. В.Д. Жукотинської, Н.В. Зюзіної, І.К. Унгурян, С.М. Комісарової. – Чернівці: Технодрук, 2008. – 88 с.
24. Сулима М.М. Упоряд. / Давня українська література: Хрестоматія – К.: Освіта, 1996. – 431с.

25. Тоні Бут. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб./ пер. з англ. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяда», 2015. – 190с.
26. Трудове навчання: навчальна програма для 5-9 класів спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів. Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова К., 2014 – 349с.
27. Тупиця О.В. Понятійно-термінологічне поле дослідження проблеми організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами УКД 376.1, 2014.– 38с.
28. Туріщева Л.В. Діти з особливостями розвитку у звичайній школі. / Л.В. Туріщева. – Х.: Вид.група «Основа», 2012. – 111 с. – (Серія «Психологічна служба школи»).
29. Туріщева Л.В. Увага! Особливі літи. / Л.В.Туріщева – Х.: Вид.група «Основа», 2010. – 128с. – (Серія «Тренінги у педагогічній практиці»).
30. Шипицына Л.М. «Психология детей с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. / Шипицына Л.М., Мамайчук И.И. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – 368 с.: ил. – (Коррекционная педагогика).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ

31. http://studopedia.com.ua/1_202200_vpravi-dlya-znyattya-myazovogo-apruzhennya.html
32. <http://bibl.com.ua/fizika/11904/index.html>
33. <http://www.studfiles.ru/preview/5605933>
34. <http://www.udnz15.org>zagalnorozvivayuchi-vpravi>
35. http://www.npu.edu.ua/!e-book/book/html/D/ikpp_kkp_Inkluzivna_ocvita/50.html
36. <http://ped-kopilka.com.ua/psihologija/metodika-diaagnostiki-urovnja-shkolnoi-trevozhnosti-filipsa.html>

ДОДАТКИ

Тренінг корекції тривожності у дітей з особливими освітніми потребами

Мета: пошук шляхів подолання тривожності, поліпшення когнітивного, моторного, мовного, соціального та емоційного розвитку дітей, оволодіння новими вміннями та навичками, усвідомлення своїх позитивних і негативних рис, налагодження дружніх стосунків з однолітками.

Хід заняття: до корекційної програми залучаються ті учні, у яких згідно із результатами попереднього дослідження було виявлено підвищену тривожність. Тренінг складається з двох занять, кожне триває по 45 хвилин і проводиться за відповідною схемою: 1. Ознайомлення учасників із темою тренінгу. 2. Вправа для розминки. 3. Корекційний блок вправ. 4. Прощання.

Також було виділено напрямки, за якими буде здійснюватися корекція протягом всіх тренінгів: навчання прийомам оволодіння своїм емоційним станом; розширення можливостей формуванням умінь і навичок, необхідних для успішного виконання діяльності; перебудова самооцінювання і структури мотивів підлітка.

Заняття 1 «Пізнаю себе»

Мета і хід заняття: знайомство з учасниками, створення позитивної атмосфери взаємодії, довіри, зниження психологічного дискомфорту, емоційної напруженості, а також підвищення самооцінки учнів, їх самопізнання, виховання бажання до самовдосконалення.

На початку тренінгу учнів було ознайомлено із тим, що таке тренінг та повідомлено його тему. Наступним кроком було ознайомлення учнів із правилами роботи в тренінговій групі. Після цього йде блок корекційних ігор і перша з них «П'ять добрих слів». У її виконанні виникали такі труднощі, коли деяким учасникам було важко охарактеризувати своїх однокласників, але при зачитуванні труднощів у відгадуванні за написаними рисами труднощів не виникало. Це свідчить про те, що кожен з них писав щиро і це допомогло їм при відгадуванні. Під час рефлексії учасники висловлювались, що їм було приємно прочитати про себе. Вправа «Сильні і слабкі сторони» показала те, що для більшості учасників легше було писати свої негативні риси, ніж позитивні, що є дуже характерним для тривожних дітей, у яких

занижена самооцінка. Цікаво те, що всі учасники хотіли позбутися такої риси як лінь. Серед інших названих були: невпевненість, неприязнь, образливість, хвилювання. Гра «Усмішка по колу» проводилась як елемент прощання. В деяких учнів виникали труднощі у її виконанні через невпевненість та деяку несформованість роботи у тренінговій групі.

Аналізуючи перше заняття, можемо зазначити, що мета заняття в ході виконання вправ була реалізована.

Заняття 2 «Подолоємо тривожність» Основний акцент у цьому занятті робиться саме на конкретних стратегіях подолання тривожності. Тому метою заняття є допомога у пошуку шляхів подолання тривожності, формування впевненості у собі, усвідомлення своїх позитивних і негативних рис. Структура заняття складається із таких вправ: «Плутанка», «Чарівний ярмарок», «Подолоємо тривожність», «Хвиля по колу». Для формування активності учасники виконали вправу «Плутанка», яка в кінцевому результаті завершилася формуванням трьох незалежних кіл. Це може бути свідченням того, що учасники не проявили згуртованості і зумовлене це певними стосунками у класному колективі.

Гра «Чарівний ярмарок» мала на меті усвідомлення своїх негативних і позитивних рис. Особливих труднощів у її виконанні не виникало. Важливим елементом даного тренінгу була гра «Подолоємо тривожність» де учасники повинні були запропонувати свої шляхи подолання тривожності, а потім, спільно з психологом, який допомагає учасникам проаналізувати запропоновані шляхи, скласти перелік стратегій подолання тривожності. Ось запропоновані учасниками стратегії:

1. Репетиція – програвати складну тривожну ситуацію і відпрацьовувати способи поведінки.
2. Зміна негативних думок на позитивні: звернення до своїх прав: «Я невдаха» – «Я маю право на помилку»; звернення до позитивного досвіду: «Я нерішучий» – «Є ситуації, у яких мені вдається швидко приймати рішення»; заміна прикметників: «Я негарна» – «У мене чарівна посмішка».
3. Обрати собі героя для наслідування.

4. Контролювати голос і жести через тренування перед дзеркалом.
5. Згадати щось приємне, ситуацію повного спокою.
6. Опиратися в діяльності на те, що виходить найкраще.
7. Забути про минулі невдачі.
8. Налаштувати себе на позитивний результат. Сказати собі: «Я можу, я досягну свого!» [17, с.100].

Після цього учасники висловлювали свої думки, що їм сподобалося найбільше, а що найменше. Більшість із них говорили про те, що їм сподобалося складати стратегії подолання тривожності, негативних думок діти висловлювати не хотіли. Учасники тренінгу брали активну участь у складанні стратегій.

Розробки занять програми психологічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами

Заняття № 1

Тема: «Подорож у світ самопізнання»

Мета: зняття емоційного напруження, розвиток уяви та фантазії.

Хід заняття

1. Привітання. Зняття емоційного напруження встановлення атмосфери довіри та комфорту.

2. Розминка для очей – 10 хвилин

3. Когнітивна вправа «Візуалізація кольору» – 10 хв.

Мета: розвиток міжпівкульної взаємодії.

Дітям пропонується уявити колір (червоний, синій, зелений) за їх вибором. Необхідно сконцентрувати увагу на збереженні кольору ясним і чистим. Можна сконцентруватися на схожості чи відмінності кольорів, тоді вони стануть яснішими. Для кожного кольору можна підібрати тілесну позу, яка допоможе візуалізувати колір.

4. Спонтанне малювання.

Обговорення малюнка – 15хв. Пропонується з кольору, що побачений під час виконання попередньої вправи, створити будь-який образ, спробувати викликати себе асоціації з отриманим образом. Після виконання малюнка слід запропонувати дитині прокоментувати свою роботу (фото 2.1). На фото синім кольором відмічено дітей з особливими освітніми потребами.

Фото 2.1. Обговорення створених асоціативних образів

5. Релаксація «Кораблик» Прощання – 10хв

Мета: розслаблення м'язів рук, ніг, корпусу.

Психолог: Уявіть собі, що ви на кораблі. Качає. Щоб не впасти, розставте ноги ширше і притисніть їх до підлоги. Руки зчепіть за спиною. Уявіть, що палуба похитнулася, притисніть до підлоги праву ногу (права нога напружена, ліва розслаблена, трохи зігнута в коліні, носком торкається підлоги). Випрямися! Розслаб ноги. Палуба похитнулася в інший бік, притисни до підлоги ліву ногу. Випрямся. Вдих – пауза, видих – пауза.

Після навчання розслабленню ніг рекомендується ще раз повторити позу спокою:

Кладемо руки на коліна, додаємо трохи ліні ...

Вся напруга відлетіла, в нас розслаблено все тіло ...

Заняття 2

Тема: *«Секрети уважності»*

Мета: розвиток слухового сприйняття, уваги, уяви, зняття емоційного напруження.

Хід заняття

1. Вітання Розминка для очей – 5 хвилин.

2. Когнітивна вправа «Візуалізація квітки» – 10 хв.

Закриваємо очі, думок немає ніяких, дихання вільне, легке. Тепер з'являється білий промінь, ми направляємо цей промінь до наших очей, відчуваємо як тепло підходить до очей і вони розслабляються, уявляємо квітку (троянду) і концентруємося на цьому зображенні. Наше бачення поліпшується, зображення стає все чіткіше, ясніше [17, с.38].

3. Функціональна вправа-гра «Зроби навпаки» – 10 хв.

Психолог пропонує якийсь рух, а дитина виконує його але в зворотному напрямку. Наприклад:

Психолог: «Права рука – вгору, ліва рука – вперед»

Дитина: «Права рука – вперед, ліва рука – вгору»

Поступово різноманітність та кількість рухів слід збільшувати.

4. Когнітивні вправи «Скажи слово навпаки» «Скажи речення навпаки» – 10хв.

Психолог говорить дитині якесь слово (фото 2.2), потім речення (фото 2.3), а дитина говорить його з кінця. (На фото синім кружечком відмічено учнів з особливими освітніми потребами). Наприклад: Слова «ліс» – «сіл», дерево – оверед; речення «На дворі осінь» – «Осінь дворі на».

Починати слід з простих слів та речень, поступово ускладнюючи завдання.

Фото 2.2. Учні виконують вправу «Скажи слово навпаки»

Фото 2.3. Учні виконують вправу «Скажи речення навпаки»

5. Релаксація «Музична мозаїка»Прощання – 10 хв.

Для даної релаксації необхідно мати аудіо програвач та диски з музикою для релаксації.

Заняття 3

Тема: «Секрети уважності»

Мета: розвиток концентрації уваги та рухового контролю, елімінація імпульсивності, формування емоційної рівноваги.

Хід заняття

1. Привітання. Розминка для очей – 5 хв.

2. Когнітивна вправа «Візуалізація водопаду» – 10 хв.

Вихідне положення – сидячи на підлозі. Пропонується уявити водопад. Необхідно розглянути високе блакитне небо, яскраве сонце, вершини гірських хребтів і величезну лавину води. При цьому тіло повинне відчувати прохолоду гірської води, тисячі найдрібніших бризок на обличчі і запах свіжості. Вуха можуть почути шум падаючої води і стук каменів.

3. Функціональні вправи «Ковпак ти мій трикутний», «Що чути?» – 15 хв.

Старовинна гра «Ковпак ти мій трикутний»

Створити коло. Психолог виголошує по одному слову з фрази:

«Ковпак ти мій трикутний, трикутний мій ковпак.

А якщо не трикутний, то це не мій ковпак».

Потім фраза повторюється дитиною, але коли їй випадає говорити слово «ковпак», його замінюють жестом (над головою руки складають у формі «трикутника»). Потім фраза повторюється ще раз, але при цьому жестами замінюються вже два слова: «ковпак» (над головою руки складають у формі «трикутника») і «мій» (показати рукою на себе). При повторенні фрази втретє замінюються жестами три слова: «ковпак», «мій» і «трикутний» (трикутник зображується руками).

Вправа «Що чути?»

Вихідне положення – сидячи на підлозі. Інструкторові необхідно підготувати декілька однакових наборів коробочок, заповнених різними матеріалами (пісок, крупа, скріпки, паперові кульки і ін.), які при струшуванні створюють різні шуми. Дитина із закритими очима прислухається до шуму однієї з коробочок, яку трясє психолог, потім перебирає свої коробочки і знаходить аналогічну.

4. Релаксація «Музична мозаїка» Ауторелаксація під музичний супровід – 10 хв.

5. Рефлексія стану. Прощання – 5 хв.

Заняття 4

Тема: «Секрети уважності»

Мета: розвиток слухового сприйняття, уваги, мислення.

Хід заняття

1. Привітання. Розминка для очей – 5 хв.

2. Когнітивна вправа «Візуалізація великих об'єктів» – 5 хв.

Пропонується візуалізувати будинок, квартиру, вулицю. Для цього необхідно уявити себе тим, хто відчиняє двері заходить в квартиру. Запропонуйте дитині сконцентруватися на деталях фурнітури, штор, картин і так далі. Потім необхідно повернутися назад і ретельно досліджувати зовнішній вигляд будівлі.

3. Функціональні вправи «Ритм», «Зайве слово» – 20 хв.

Вправа «Ритм» (сидячи на підлозі).

Психолог задає ритм, відстукуючи його однією рукою, наприклад «2-2-3» (на початку освоєння дається зорове підкріплення – дитина бачить руки, а в процесі освоєння поступово переходить лише до слухового сприйняття, тобто із закритими очима). Потім пропонується повторити ритмічний малюнок правою, лівою рукою, двома руками одночасно (ляскання або удари перед собою), комбінований (наприклад, «1» – правою рукою, «2» – лівою рукою, «3» – одночасно двома. Можна завдання ускладнити, попросивши дитину повторити даний ритм у зворотному порядку.

Вправа «Зайве слово»

Вихідне положення – сидячи на підлозі. Інструктор пропонує дітям з групи слів (можна на картках) вибрати зайве, не відповідне за значенням: тарілка, чашка, стіл, чайник; червоний, синій, красивий, жовтий, сірий; багато, чисто, мало, наполовину; вчора, сьогодні, вранці, післязавтра; кома, крапка, тире, займенник; старий, високий, молодий, літній, юний.

4. Релаксація «На лісовій галявині» з використанням музичних засобів – 10 хв.

5. Рефлексія стану. Прощання – 5хв.

Заняття 5

Тема: *«Вчуся запам'ятовувати»*

Мета: розвиток уваги, тактильної та рухової пам'яті

Хід заняття

1. Привітання. Розминка для очей – 5хв.

2. Когнітивні вправа «Візуалізація чарівної вісімки» – 10 хв.

Вихідне положення – сидячи на підлозі. Спробуємо уявити лежачу вісімку, яка розташовується усередині голови і тягнеться від вуха до вуха. Спробуй подумки стежити очима за траєкторією вісімки.

3. Функціональні вправи «Рух», «Поза» – 20 хв.

Вправа «Рух» (формування рухової пам'яті)

Психолог пропонує дитині виконати декілька послідовних рухів (танцювальних, гімнастичних і ін.). Дитина відтворює точно і послідовно дані рухи. Можна запропонувати дитині виконати ці рухи у зворотному порядку (фото 2.4). На фото синім кружечком відмічено дитину з особливими освітніми потребами.

Фото 2.4. Учні виконують вправу «Рух»

Вправа «Поза» (формування тактильної пам'яті).

Дитині, що сидить із закритими очима, по черзі на дається яка-небудь поза (ускладнений варіант – послідовні 2 – 3 пози). Дитині потрібно відчутти і запам'ятати їх, а потім відтворити в потрібній послідовності. Гру можна ускладнити, запропонувавши – виконати пози у зворотному порядку.

4. Етюд - релаксація «Врятуй пташечку» – 10 хв.

Уяви, що у тебе в руках маленька беззахисна пташка. Витягни руки долонями догори. А тепер зігрій її своїм рівним, спокійним подихом, повільно, по одному пальчику склади долоні, приклади їх до своїх грудей, віддай пташці доброту свого серця. Розкрий долоні, і ви побачиш, що пташка радісно злетіла, посміхнися їй і не сумуй, вона ще прилетить до тебе.

5. Рефлексія стану. Прощання – 5 хв.

Заняття 6

Тема: *«Краса людини – це і досконалість її тіла, і сила волі»*

Мета: формування уміння дотримуватися певних правил, контролювати власну діяльність, розвиток саморегуляції, зняття м'язової напруги.

Хід заняття

1. Привітання. Розминка для очей – 5 хв.

2. Когнітивна вправа «Візуалізація геометричних фігур» – 10 хв.

Запропонуйте дитині уявити коло (квадрат, трикутник і т.д.), потім подумки змінити його розмір, колір, форму, обертати навколо своєї осі, віддалити і наблизити фігуру.

3. Функціональні вправи «Біля вогнища», «Море хвилюється», «Зроби навпаки» – 15 – 20 хв.

Гра «Біля вогнища»

Мета: формування уваги і довільної регуляції власної діяльності.

Запропонувати дитині сісти на килим навколо уявного «багаття» і виконати відповідну команду психолога. За командою (словесної інструкції): «жарко» – відсунутися від «вогнища»; «руки замерзли» – простягнути руки до «багаття»; «ой, який велике багаття» – встати і махати руками; «іскри полетіли» – поплескати в долоні; «багаття принесло дружбу й веселощі» – взятися за руки і ходити навколо уявного «багаття».

Гра «Море хвилюється...»

Запропонувати дитині інтенсивно рухатися по кімнаті, приймаючи різні пози. Психолог вимовляє лічилку: Море хвилюється – раз! Море хвилюється – два! Море хвилюється – три! Морська фігура – замри! Діти завмирають в одній із поз (фото 2.5). За командою: «відібри!» гра триває далі.

Фото 2.5. Виконання вправи «Море хвилюється»

Вправа «Зроби навпаки»

Релаксація «Золота рибка» з використанням музики – 5хв.

Дитині пропонується сісти зручно, опущені руки з'єднати долонями за спиною. Закрити очі. Уявити себе біля моря, біля чистої прохолодної води. Тиша. Хвилі ледь-ледь хлюпочуться біля берега. А у воді рибки плавають. Вода така прозора, що всіх рибок видно. Серед них є і золота. Попросіть дитину уявити, як виглядає золота рибка. Розплющіть очі.

4. Рефлексія стану. Прощання – 5 хв.

Заняття 7

Тема: *«Золота рибка»*

Мета: розвиток навичок комунікації, здатності розуміти зміст запропонованого тексту, активізація інтелектуальної діяльності.

Хід заняття

1. Привітання. Розминка для очей – 5хв.

2. Когнітивна вправа «Золота рибка» – 10 хв.

Початкове положення — сидячи на підлозі. Дитині пропонується описати відомий сюжет, наприклад «Казку про рибака і рибку», від імені якогось персонажа: старого, старого, рибки, море та ін. При цьому решта учасників, або психолог повинні уважно стежити за тим, щоб в розповіді звучало саме те, в чому дійсно брав участь даний персонаж, і ставити провокаційні питання: «А що ти при цьому відчував?», «Звідки ти це знаєш, адже тебе там не було?»

3. Метафорична казка «Рибак і рибка». Бесіда за темою казки. – 15 хв.

Рибак закинув невід і витягнув маленьку рибку. Рибка стала благодати, щоб він відпустив її – адже вона така маленька, а зловив би потім, коли вона підросте і від неї буде більше користі. Але рибак сказав: «Дурнем би я був, якби випустив здобич, яка вже в руках, і погнався за невірною надією».

Байка вчить нас, що краще отримати меншу вигоду тепер, а ніж – примарну велику в майбутньому. Як то кажуть: «Краще синиця в руках, ніж журавель у небі».

4. Релаксація «Море» – 10 хв.

Вихідне положення – сидячи на підлозі або стоячи. Дитина разом з психологом розповідає історію і супроводжує її відповідними рухами: На морі плескалися хвилі маленькі і великі (спочатку однією, а потім іншою рукою в повітрі малює маленькі хвилі; руки зчеплені в замок – малює в повітрі велику хвилю). По хвилях плывуть дельфіни (здійснює синхронні хвилеподібні рухи рукою вперед). Вони спочатку разом, а потім по черзі пірнають у воду – один пірнув, інший пірнув (здійснюємо почергові хвилеподібні рухи руками). За ними плывуть їх дельфінята (руки зігнуті в ліктях, притиснуті до грудей, кисті рук виконують синхронні

хвилеподібні рухи вперед). Вони пірнають разом і по черзі (виконує одночасні і почергові хвилеподібні рухи кистями рук). Ось так рухаються їх хвостики (кожен палець по черзі здійснює хвилеподібні рухи). Разом з дельфінами плавають медузи (руки, стиснуті в кулачки, різко розтискаємо). Всі вони танцюють і сміються (обертання рук в променезап'ясткових суглобах).

5. Рефлексія стану. Прощання – 5 хв.

Заняття 8

Тема: *«Нових друзів май, старих не забувай»*

Мета: розвиток уваги, пам'яті, формування самосвідомості та навичок ауторелаксації.

Хід заняття

1. Розминка для очей – 5хв.

2. Візуалізація «Чаша доброти» – 5 хв.

Психолог пояснює: Сядьте зручно, закрийте очі. Уявіть перед собою свою улюблену чашку. Подумки наповніть її до країв своєю добротою. Уявіть поруч іншу, чужу чашку, вона порожня. Відлийте в неї зі своєї чашки доброти. Поруч ще одна порожня чашка, ще і ще. Відливаємо зі своєї чашки доброту в порожні. Не шкодуйте! А зараз подивіться в свою чашку. Вона порожня, повна? Додайте в неї своєї доброти. Ви можете ділитися своєю добротою з іншими, але ваша чашка завжди буде залишатися повною. Відкрийте очі. Спокійно і впевнено скажіть: «Це я! У мене є така чашка доброти!» [28, с.15].

3. Метафорична казка «Дикі кози та пастух». Бесіда за темою казки – 15 хв.

Пастух вигнав своїх кіз на пасовище. Коли він побачив, що вони пасуться там разом з дикими, то ввечері всіх загнав у свою печеру. На другий день на вулиці розігралася негода. Пастух не зміг вивести усіх кіз на луг. Він доглядав за ними в печері, але своїм козам він давав значно менше ніж чужим. Своїх кіз він годував лише так, щоб ті не померли з голоду. Для того, щоб приручити до себе диких кіз, пастух годував їх досхочу.

Негода вщухла і пастух знову погнав усіх кіз на пасовище. Дикі кози кинулися в гори і втекли. Пастух почав їм докоряти за невдячність: «Доглядав я за вами набагато краще, а ви мене покинули!».

На це кози йому відповіли: «Через це ми тебе і остерігаємося: ми тільки вчора до тебе прийшли, а ти за нами доглядав краще, ніж за своїми власними тваринами. Адже, коли до тебе прийдуть інші, то ти доглядатимеш їх краще ніж нас» [18, с.46].

4. Релаксація «У аквапарку» – 10 хв.

Заплющіть очі. Відведіть руки назад і складіть за спиною у «замочок». Зведіть лопатки. Повільно прогинайте спину назад. Зупиніться. Станьте рівно. Розслабте м'язи. Уявіть себе в аквапарку. Багато свіжого повітря й води. Простежте очима за уявним водоспадом. А тепер ви опускаєтесь водяною гіркою. Зупиніться. Повільно розплющіть очі. Сідайте на місця. Повільно переведіть погляд угору, вниз, потім навпаки. Повторіть тричі. Заплющіть із силою очі (на рахунок 3), розплющіть їх і подивіться вниз.

5. Рефлексія стану. Прощання – 5 хв.

Заняття 9

Тема: *«Із другом легше в світі жити, але й дружити треба вміти»*

Мета: зняття емоційного напруження, встановлення емоційної рівноваги, розвиток самосвідомості.

Хід заняття

1. Вітання. Розминка для очей – 5 хвилин

2. Когнітивна вправа «Візуалізація людини» – 10 хв.

Дитині пропонується уявити образ знайомої людини. Для цього необхідно сконцентрувати увагу на її обличчі і ретельно вивчити кожну деталь. Потім подумки наблизитися до людини, віддалитися, подивитися на неї праворуч, ліворуч, ззаду і спереду.

3. Гра - інтерв'ю «Що значить вірний товариш?» – 10 хв.

Питання для обговорення:

«Чи є у тебе справжній друг?» «Скільки часу ти його знаєш?» «Чим він займається?» «Які риси його характеру тобі подобаються?» «Які риси характеру

тобі не подобаються?» «Чи вважаєш ти його своїм найкращим другом?» «Що означає вірний товариш?»

4. Арт-терапевтична вправа «Товариш» Бесіда за малюнком – 15 хв.

Попросити дитину намалювати свого товариша в минулому, теперішньому та майбутньому (фото 2.6). На фото синім кружечком відмічено учня з особливими освітніми потребами.

5. Релаксація «В парку біля озера». Прощання – 5 хв.

Закрийте очі. Уявіть себе в парку біля озера. Там стоїть колесо огляду. Колесо з різнокольоровими кабінками повільно обертається. Оберіть собі одну і стежте за нею очима. Обертається колесо – спускається повільно кабінка. Стоп. Повільно розплющіть очі і подивіться вниз.

Фото 2.6. Виконання вправи «Намалюй товариша»

Заняття 10

Тема: «*Вчуся мислити позитивно*»

Мета: встановлення емоційної рівноваги, розвиток адекватної самооцінки та самосвідомості, формування навичок позитивного мислення.

Хід заняття

1. Привітання. Розминка для очей – 5 хв.

2. Когнітивна вправа «Візуалізація троянди, що розпускається»–10 хв.

Дитину просять уявити троянду, яка росте у чарівному саду. Побачити, як вона розпускається під променями ласкавого сонця, уявити, як пелюстки троянди вмиваються вранішньою чистою росою, спробувати побачити на пелюстках цієї троянди прозорі краплини ранішньої роси. Відчути запах квітки, спробувати подумки торкнутися її пелюсток, відчути, які вони на дотик.

3. Метафорична казка «Звіздар» Бесіда за темою казки – 20 хв.

Один звіздар мав звичку кожного вечора виходити з дому та споглядати зірки. Якось, гуляючи околицею свого міста, полинувши подумки далеко в небеса, він

ненавмисно провалився в колодязь. Потрапивши у таку халепу, звіздар здійняв сильний галас і плач. Почувши крик, якийсь перехожий прийшов йому на допомогу і сказав: «Ти прагнеш роздивитися те, що знаходиться далеко на небі, а того, що відбувається на землі не помічаєш?»

Ця байка вчить нас захоплюватися не лише недосяжними речами але й помічати прекрасне і позитивне навколо себе [18, с.52].

4. Вправа-релаксація «Чарівний мішечок» – 5 хв.

Психолог обговорює з дитиною, який у неї настрій, що вона відчувають на даний момент. Потім пропонує скласти в чарівний мішечок усі негативні емоції (злобу, образу, сум тощо) і викинути його. А з іншого чарівного мішечка взяти позитивні емоції, які захоче дитина, а потім намалювати їх.

5. Рефлексія стану. Вправа «Чарівна каблучка» – 5 хв.

Пропонується дитині одягти чарівну каблучку і висловити власні бажання щодо заняття.

Заняття 11

Тема: *«Я – частинка природи!»*

Мета: розвиток уяви та вербального інтелекту, формування навичок комунікації, встановлення емоційної рівноваги.

Хід заняття

1. Привітання. Розминка для очей – 5 хв.

2. Когнітивна вправа «Візуалізація трьохвимірних об'єктів» – 10 хв.

Дітям пропонується позначити будь тривимірний об'єкт (м'яч, стілець, глобус) перед собою і вивчати кожну частину об'єкта, потім представити її цілком. Потім необхідно змінити розмір, форму, колір.

3. Арт-терапевтична вправа «Чотири стихії» Обговорення малюнку – 20 хв.

Запропонувати дитині створити один або декілька малюнків, які пов'язані з різними природними стихіями: земля (печера, будинок, двір, поле і т.д.); вода (джерело, річка, озеро, море); повітря (вітер, шторм, хмари,) вогонь (факел, комин, лампа, світло, вогнище).

4. Релаксація «Пляж» з використанням музики – 5 хв.

Запропонуйте дитині лягти, закрити очі і уявити, що вона лежить на теплому піску. Ласкаво світить сонечко й зіграє її. Віє легкий вітерець. Дитина відпочиває, слухає шум прибою, спостерігає за грою хвиль і танцями чайок над водою. Нехай прислухається до свого тіла. Відчує позу, в якій лежить.

Запропонуйте дитині змінити свою позу так, щоб було максимально зручно, щоб вона була максимально розслабленою. Нехай запам'ятає образ, який виник у її уяві. Потім потрібно потягнутися, зробити глибокий вдих і видих, відкрити очі, повільно сісти і акуратно встати [17, с.61].

5. Рефлексія стану. Прощання – 5хв.

Заняття 12

Тема: *«Світ моїх захоплень та інтересів»*

Мета: встановлення емоційної рівноваги, актуалізація візуальних, аудіальних, кінестетичних відчуттів, формування прагнення до самосвідомості та самопізнання.

Хід заняття

1. Привітання. Розминка для очей – 5 хв.

2. Когнітивна вправа «Візуалізація переміщення» – 10хв.

Запропонуйте дитині уявити себе в будь-якому місці земної кулі. Для цього необхідно відчувати себе у легкому польоті над Землею, уявити тепло сонячних променів та подих вітерця, помічати запахи і звуки.

3. Арт-терапевтична вправа «Мій герб» Обговорення малюнку – 20 хв.

Попросити дитину зобразити свій герб або символ, який відображає найхарактерніші властивості особистості дитини.

4. Релаксація «Вогонь і лід» – 5 хв.

Мета: розвиток м'язового контролю, елімінація імпульсивності.

Вправа містить у собі чергування стану напруги і розслаблення всього тіла. Вправа виконується лежачи. По команді «вогонь» – починаються інтенсивні рухи всім тілом. Плавність і ступінь інтенсивності рухів можна обирати довільно. По команді «лід» дитина застигає у позі, в якій її застала команда, напружуючи до межі

все тіло. Кожна команда виконується декілька раз. Тривалість та інтенсивність обох команд – довільні.

5. Рефлексія стану. Прощання – 5 хв.

Заняття 13

Тема: *«Пізнаю свій внутрішній світ»*

Мета: встановлення емоційної рівноваги, актуалізація візуальних, аудіальних, кінестетичних відчуттів, формування самосвідомості та самопізнання.

Хід заняття

1. Привітання. Розминка для очей – 5 хв.

2. Візуалізація «Місце, де мені найкраще» – 10 хв.

Дитина повинна уявити місце, де б їй було найкраще на даний момент. Варто звернути увагу на наступні деталі: Що це за місце? Як воно виглядає? Хто іще знаходиться у цьому місці на даний момент? Які почуття викликає у дитини дане місце?

3. Арт-терапевтична вправа «Бажання». Обговорення – 20 хв.

Психолог просить дитину намалювати місце, де б вона хотіла побувати на даний момент.

4. Релаксація «Дерево, що розгойдується» – 5 хв.

Вихідне положення – стоячи. Психолог пропонує дитині уявити себе деревом. Подумати, що це за дерево. Коріння – це ноги, стовбур – тулуб, крона – руки і голова. Ось подув вітер, і дерево плавно розгойдується – нахилиється вправо і вліво (3–5 разів), вперед і назад. Під час виконання рухів необхідно прагнути дотримуватися ритмічності дихання. У результаті виконання даної вправи посилюється діяльність внутрішніх органів, покращується еластичність нижніх відділів легень, кровообіг головного мозку.

5. Рефлексія стану. Вправа «Чарівна каблучка» (див. заняття 10) – 5хв.

Заняття 14

Тема: *«Пізнаю свій внутрішній світ»*

Мета: встановлення емоційної рівноваги, актуалізація візуальних, аудіальних, кінестетичних відчуттів, формування самосвідомості та самопізнання.

Хід заняття

1. Привітання. Розминка для очей – 5 хв.

2. Вправа-візуалізація «Слухаю тишу» – 10 хв.

Вихідна позиція – лежачи на спині. Закрити очі і послідовно послухати звуки на вулиці за вікном, потім у кімнаті, своє дихання, серцебиття.

3. Арт-терапевтична вправа «Метафоричний автопортрет» Обговорення за малюнком – 20 хв.

Психолог пропонує дитині зобразити себе у вигляді якогось предмету, тварини чи рослини. Після створення такого образу дитину просять скласти оповідання про предмет від першої особи.

4. Релаксація «Паросток» – 5 хв.

Вихідне положення – присядки. Дитина уявляє себе маленьким паростком, який тільки пробився крізь поверхню землі. Паросток росте, тягнеться до лагідного теплого сонця, поступово розправляє свої молоді листочки. Психолог говорить: «Я допоможу тобі рости, рахуючи до п'яти, а ти спробуй рівномірно розподілити стадії росту»:

на рахунок «один» – повільно випрямляються ноги;

на рахунок «два» – ноги продовжують випрямлятися, поступово розслабляються руки;

на рахунок «три» – поступово вирівнюється хребет;

на рахунок «чотири» – розводяться плечі та вирівнюється шия;

на рахунок «п'ять» – руки підіймаються у гору, погляд спрямовується до сонця, неба.

5. Рефлексія стану. Прощання – 5 хв.

Заняття 15

Тема: *«Подорож у світ казки»*

Мета: встановлення емоційної рівноваги, актуалізація візуальних, аудіальних, кінестетичних відчуттів, розвиток творчих здібностей.

Хід заняття

1. Привітання. Розминка для очей

2. Арт-терапевтична вправа «Ілюстрації»

Бесіда за темою малюнка.

Дитині запропоновано створити малюнок або колаж на тему: «Казкові, фантастичні герої». Придумати свою власну історію даного героя (фото 2.7). На фото синім кружечком відмічено ученицю з особливими потребами.

Фото 2.7. Демонстрація виконаних

3. Релаксація «Музична мозаїка»

4. Рефлексія стану. Прощання.

Таким чином, успішна адаптація та соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в шкільному колективі здійснюється через корекційно-розвивальну роботу за допомогою занять з елементами тренінгу, які сприяють гармонізації внутрішнього світу; зниженню тривожності; розвитку пізнавальних процесів, що сприяє в подальшому інтелектуальному розвитку дитини з особливими освітніми потребами через підвищення соціально-психологічної адаптації та навчальної мотивації.

Специфіка викладання математики при роботі з дітьми з особливими освітніми потребами

Програмовий зміст навчального матеріалу загальноосвітніх шкіл, темп навчання, вимога до результатів навчання іноді є непосильними для дітей з особливими освітніми потребами. Відсутність у таких дітей мінімального запасу математичних знань, несформованість навичок навчальної діяльності та основних операцій мислення не дозволяють їм активно проявити себе, а також формує у них негативне ставлення до навчання. Тому традиційну програму з математики для загальноосвітніх шкіл адаптуємо таким чином, щоб навчання математики здійснювалося на доступному рівні для цієї категорії школярів [8, с.18]

Зміст програми коригується відповідно до психічних, вікових та інтелектуальних особливостей учнів; здійснюється систематичне повторення вивченого матеріалу перед основними темами; на підсумкове повторення виділяється більше часу; на уроках використовуються різні форми діяльності учнів [5, с.152].

Готуючись до уроку, визначаємо напрямок корекційної роботи з урахуванням досліджуваного матеріалу. На початку уроку доцільно застосувати вправи, які дозволяють сконцентрувати увагу учнів та налаштувати їх на сприйняття матеріалу. На цьому етапі використовуємо вправи для тренування пам'яті та логічного мислення. Наприклад, завдання з пропуском елементів або знаходження зайвого елемента, виправлення помилок, складання структурних схем, пам'яток, виконання творчих завдань допомагають поліпшити пам'ять учнів та зосередити їх увагу.

При поясненні нового матеріалу можна використовувати картки-схеми, ілюстративні картки, опорні таблиці та плакати з алгоритмами.

Для закріплення навчального матеріалу використовуємо: таблиці, картки, які містять детальний алгоритм розв'язання, що дозволить дітям дотримуватися етапів розв'язування та сформує навички самоконтролю; опорні картки-підказки, які дають можливість застосувати спосіб розв'язання завдань за нових умов; картки усного

рахунку допомагають закріпити обчислювальні навички; різнорівневий роздатковий матеріал для організації індивідуальної роботи.

На всіх етапах уроку особливу увагу приділяємо формуванню математичної мови та умінню працювати з підручником і довідковою літературою. При виконанні домашніх завдань учні ще раз повторюють теоретичний матеріал, вчаться формулювати питання та відповідати на них, а також виконувати завдання за зразком. Важливо, щоб учні через виконання доступних завдань повірили в свої можливості, відчули впевненість у своїх силах, адже почуття успіху спонукає бажання вчитися.

Для узагальнення і систематизації пройденого матеріалу використовуємо нестандартні уроки, які б сприяли активізації навчальної діяльності учнів, такі як уроки-ігри, уроки-подорожі, уроки-казки та уроки з використанням ІКТ [11, с.5].

Досягти хороших результатів дозволяє застосування зразка у процесі формування математичних знань. Кожен учень повинен оволодіти певним рівнем знань і продемонструвати їх при виконанні перевірних робіт. Необхідно давати учням з особливими освітніми потребами можливість відповідати на запитання, лише злегка коригуючи відповіді та допомагаючи прямими питаннями [21, с.14].

Слід пам'ятати, що психічні процеси розвиваються у дітей під час діяльності. Обов'язково на кожному уроці змінюємо форми роботи учнів. Етапи інтенсивної інтелектуальної праці змінюються іншими формами роботи або відпочинком.

Після уроку учень повинен розуміти, що сьогодні він дізнався щось нове, навчився чомусь, навчив когось.

КОЛО, КРУГ ТА ЇХ ЕЛЕМЕНТИ

Урок математики у 6 класі

Автор: Дзюбенко В. С.,
вчитель математики.

Мета: ввести поняття кола, круга та їх елементів, вивчити формулу довжини кола та навчити застосовувати її при розв'язуванні задач, навчати отримувати значення числа π при виконанні практичних завдань, ознайомити з історичним матеріалом;

розвивати пізнавальний інтерес учнів, навички правильної побудови кіл та їх елементів, навички роботи із циркулем та самостійність; виховувати працелюбність, охайність та інтерес до навчання.

Обладнання: олівці, циркулі, лінійки, кольоровий папір, ножиці, картки із індивідуальними завданнями, картки із зображеннями предметів, сигнальні картки «Т» та «Н», нитки, склянка, трафарет кола.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент

Привітання із класом

2. Актуалізація опорних знань

Учні слухають твердження вчителя. Якщо, на їхню думку, це правильне твердження, то піднімають сигнальну картку «Т» (так), якщо твердження не правильне – картку «Н» (ні) (фото 3.1). На фото синім кружечком відмічено учня з особливими освітніми потребами.

Фото 3.1. Учні використовують сигнальні картки

Прямокутник – це фігура, що має чотири вершини. (Так)

Квадрат, це фігура, у якій всі сторони паралельні і рівні. (Ні)

Усі кути трикутника рівні між собою. (Ні)

Квадрат, це прямокутник, в якого протилежні сторони рівні. (Так)

Периметр трикутника, це сума довжин його трьох сторін. (Так)

Усі кути прямокутника дорівнюють 90° . (Так)

3. Повідомлення теми і мети уроку

Вчитель: Яку фігуру ми отримаємо, якщо обведемо тарілку чи склянку олівцем? (Коло). А якщо виріжемо по цьому колу папір, то яка фігура у нас буде? (Круг). Отже, тема нашого уроку «Коло, круг та їх елементи».

4. Мотивація навчальної діяльності

Учні переглядають фрагмент мультфільму «Новатори» серія «Колесо» (фото 3.2).

Повідомлення учня із особливими освітніми потребами.

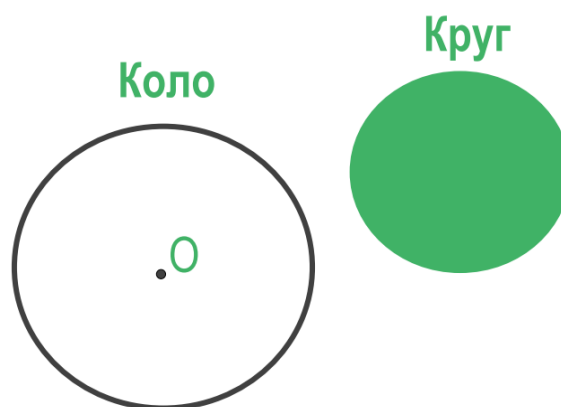
Фото 3.2. Кадр із мультфільму «Новатори» серія «Колесо»

Простим, але великим досягненням людства став винахід колеса. Цікаво, що винайшли колесо зовсім не для того, щоб швидше пересуватися. Постійно маючи справу з поваленими деревами і колодами, виявилось, що вони можуть котитися. Виявляється, та сама колода, яку ледве можна було перенести на кілька метрів, могла котитися сама, якщо, звичайно, її підштовхнути. Тому ідея винайдення колеса не могла не зародитися.

5. Вивчення нового матеріалу

Вчитель: Діти, на яку фігуру схоже колесо? (Коло, круг) А як ви гадаєте коло та круг схожі геометричні фігури? То чи є між ними різниця?

Вчитель демонструє зображення кола та круга та підводить учнів до розуміння відмінності між ними (слайд 3.1).

Слайд 3.1. Коло. Круг

Учні роблять висновки за допомогою вчителя: Коло – це замкнена лінія, що складається із точок, які однаково віддалені від однієї точки – центру кола. Круг – це частина площини, обмежена цим колом.

Завдання «Баскетбол»

В учнів на партах лежать малюнки різних предметів. Завдання: розташувати предмети, які мають форму кола у кошик «Коло», предмети, що за формою нагадують круг у кошик «Круг» (слайд 3.2, слайд 3.3).

Вчитель: Як ми можемо побудувати коло?

Учні, використовуючи предмети, що лежать на столі вчителя: циркуль, лінійка, нитка, олівець, склянка, трафарет кола, демонструють різні способи побудови кола. Для того, щоб побудувати коло у зошиті, ми будемо використовувати прилад – циркуль.

Завдання “Баскетбол”

На яку фігуру схожі предмети?

Слайд 3.2. Завдання «Баскетбол»

На яку фігуру схожі предмети?

Слайд 3.3. На яку фігуру схожі предмети?

Повідомлення учня з особливими освітніми потребами:

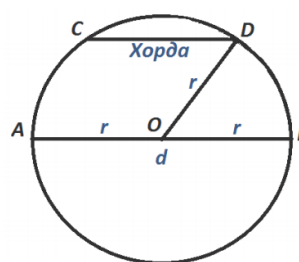
Слово циркуль походить від латинського «circulus» – круг, коло. Зараз уже неможливо точно сказати, хто винайшов цей пристрій, проте легенди древніх греків переказують, що циркуль винайшов Талос, племінник Дедала, першого повітроплавця. Також під час розкопок міста Помпеї було знайдено багато древньоримських бронзових циркулів. Тож його історія нараховує декілька тисяч років.

Вчитель: Давайте навчимося правильно користуватися цим приладом. Циркуль має вістря – голку, тому поводитися із ним потрібно обережно. Не передавайте циркуль вістрям вперед!

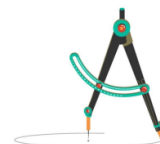
Учні виконують побудову кола в зошиті за малюнком вчителя на дошці та опираючись на підказки на екрані (слайд 3.4).

Обираємо точку O – центр кола. Ставимо вістря циркуля в цю точку. Не відриваючи

Побудова кола та його елементів

OD, OA, OB – радіуси
 AB – діаметр
 CD – хорда
 $AB = OA + OB$
 Отже $d = 2r$

Слайд 3.4. Побудова кола та його елементів

вістря, малюємо олівцем коло. Рухи мають бути плавними, щоб коло було неперервним.

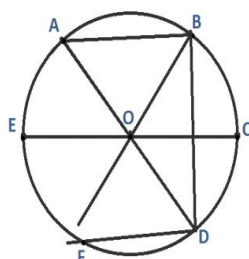
Якщо з'єднати центр кола із будь-якою точкою на колі, ми отримаємо радіус кола r . Спробуйте побудувати радіус вашого кола, виміряйте його довжину. Скільки радіусів ми можемо побудувати на одному колі? (Безліч).

Виберіть дві точки на вашому колі та з'єднайте їх. Ви отримали відрізок, що зветься хордою. А якщо провести хорду через центр кола, то ми отримаємо діаметр d . Яка відмінність між радіусом та діаметром кола? (Діаметр складається із двох радіусів). Тобто $d = 2r$, або $r = d:2$

Завдання «Елементи кола»

1) Учні з типовим розвитком по черзі називають радіуси, діаметри та хорди рисунка, що зображено на екрані та записують їх в зошит (слайд 3.5).

Завдання «Елементи кола»

Радіус _____
Діаметр _____
Хорда _____

Слайд 3.5. Завдання «Елементи кола» для учнів з типовим розвитком

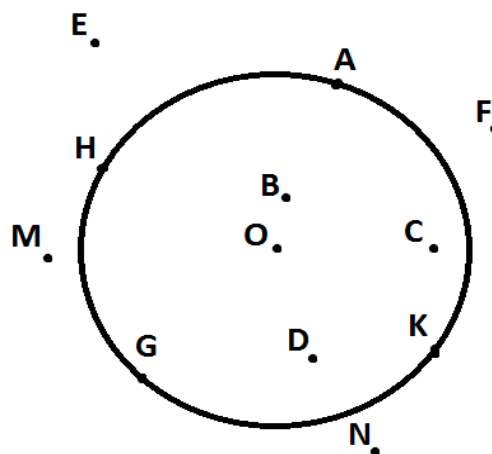

Рис. 3.1. Індивідуальне завдання «Точки кола» для учнів із особливими освітніми потребами

2) Учні з особливими освітніми потребамивиконують індивідуальне завдання на кратках: обвести синім кольором точки, які належать колу, зеленим кольором – точки, які лежать на колі, червоним – точки, які не належать колу (рис. 3.1).

Фізкультхвилинка (учні виконують, стоячи біля парт)

Робота в парах. Пари формуються двома учнями, що сидять за однією партою. Важливо, щоб учні з особливими освітніми потребами працювали в парі з учнями з типовим розвитком.

Учні будують на аркуші кольорового паперу круг із радіусом, що вказаний на картці (для кожної групи учнів свій радіус) та вирізають круги за цими колами.

Вчитель: Давайте виміряємо довжину ваших кіл. Це зробити важко, адже немає приладу для вимірювання довжини кола. Але це не зупинило людство, не зупинить і нас. Ще стародавні греки вміли знаходити довжину кола за формулою. $C = \pi d$ або $C = 2\pi r$, де C – довжина кола, d – діаметр кола r – радіус кола. То що ж це за число π ?

6. Закріплення вивченого матеріалу

Учні виконують практичне завдання, працюючи в парах (фото 3.3). Синім кружечком відмічено учня з особливими освітніми потребами. Отримані результати записують у картки(рис. 3.2).

Група ____ Картка № ____

Довжина кола: $C =$ _____ см

Діаметр кола: $d =$ _____ см

Число $\pi =$ _____
(результат округліть до десятих)

Рис. 3.2. Картка для виконання практичного завдання

Фото 3.3. Учні виконують практичне завдання

Вчитель: Давайте визначимо число π за допомогою практичного завдання. Якщо обхватити круг ниткою, а потім розрівняти її, то довжина нитки буде близькою довжині круга. Спробуйте за допомогою нитки виміряти довжину кола, і лінійкою – довжину діаметра. Поділіть число довжини круга на число діаметра та отримайте ваше значення числа π . (Учні виконують завдання самостійно, працюючи в парах. *Вчитель* допомагає із вимірюваннями учням з особливими освітніми потребами.

№ групи	Довжина кола, C	Діаметр, d	Число π
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			

Результати досліджень кожної групи (пари учнів) вчитель заносить у спільну таблицю та порівнює результати). Якщо округлити числа до десятих, то отримаємо приблизно однакові значення π .

Повідомлення учня з типовим розвитком. У стародавні часи людству необхідно було вирішувати завдання на обчислення довжини кола чи круга, тому число π експериментально було виміряне. Проте у різних місцях та у різні часи значення його було різним. Так, у Древньому Єгипті 3500 років тому вважали, що $\pi=3,16$, древні римляни рахували $\pi=3,12$. Видатний давньогрецький вчений Архімед вирахував, що $\pi=22:7$. За допомогою сучасної обчислювальної техніки число обраховано із точністю до мільйонного знака після коми.

Вчитель: Отже $\pi=3,14159265358\dots$ Існує безліч технік запам'ятовування цього числа, наприклад правило за мнемотехнікою:

Чтобы нам не ошибаться, надо правильно прочесть:

Три, четырнадцать, пятнадцать, девяносто два и шесть.

Але нам достатньо пам'ятати, що $\pi=3,14$.

7. Узагальнення та систематизація знань

1) *Учень з типовим розвитком* розв'язує задачу біля дошки з поясненням, решта учнів з типовим розвитком записують розв'язання в зошит (слайд 3.6).

2) *Учні із особливими освітніми потребами* розв'язують індивідуальне завдання за картками, що містять детальний алгоритм розв'язання (рис. 3.3).

Задача

За скільки часу можна облетіти на літаку Землю вздовж екватора на висоті 10 км, рухаючись зі швидкістю 120 км/год? Результат округліть до 0,1 год. (Радіус екватора наближено дорівнює 6370 км)

Розв'язання:

Щоб знайти час польоту, потрібно шлях поділити на швидкість, а шлях – це довжина екватора по колу, тому можна облетіти за:
 $(6370 + 10) \cdot 2 \cdot \pi : 120 \approx 33,4$ години

Відповідь: 33,4 год.

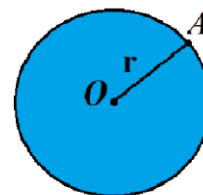

Слайд 3.6. Задача для учнів з типовим розвитком

1 завдання: виміряти радіус кола та обчислити його довжину за формулою

$$r = \text{___ см}$$

$$C = 2\pi r = 2 \cdot 3,14 \cdot \text{___} = \text{___ см}$$

2 завдання: виміряти діаметр кола та обчислити його довжину за формулою

$$d = \text{___ см}$$

$$C = \pi d = 3,14 \cdot \text{___} = \text{___ см}$$

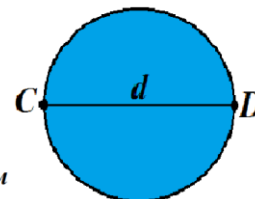

Рис. 3.3. Картка з детальним алгоритмом розв'язання для учнів з особливими освітніми потребами

Повідомлення учня з особливими освітніми потребами (слайд 3.7).

Чи знаєте ви, що неофіційний день числа π відзначається 3-го місяця 14 числа щороку, тобто 14 березня. Пам'ятник числу «Пі» зведений на сходах перед будівлею Музею мистецтв у місті Сіетл США.

День числа π

Відзначається щороку 14 березня

Пам'ятник числу «Пі» зведений на сходах перед будівлею Музею мистецтв у місті Сіетл, штат Вашингтон, США

Слайд 3.7. День числа «Пі»

8. Підсумок уроку

Вчитель: Ви сьогодні дізнались багато нового та виконали усі завдання. Пропоную вам самостійно оцінити вашу роботу на цьому уроці. У вас на партах є м'ячі – це інформація сьогоднішнього уроку. На плакаті зображені футбольні ворота – це є ваше розуміння та знання. Звичайно у футболі м'яч не завжди потрапляє у ворота, іноді влучає у «штангу», або пролітає повз воріт. Розмістіть м'ячі на плакаті так, щоб це відповідало вашому сприйняттю матеріалу та емоціям.

9. Домашнє завдання

- Для учнів з типовим розвитком: опрацювати §29, розв'язати № 762, 769 із підручника [Математика: підруч. для 6-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. С. Істер. – К.: Генеза, 2014. – 296с.: іл.]; розв'язати додаткове завдання на картках (рис. 3.4).
- Для учнів з особливими освітніми потребами: опрацювати §29 із підручника, розв'язати індивідуальне завдання на картках (рис. 3.5).

Розв'яжіть задачу:

Довжина кола збільшилась з 157 см до 226,08 см.
На скільки збільшився радіус кола?

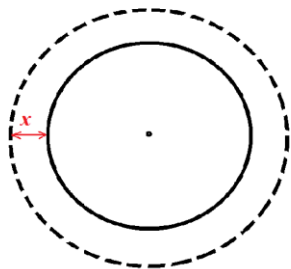

Рис. 3.4. Додаткове домашнє завдання для учнів з типовим розвитком

Завдання додому:

Виміряти радіус кола, обчислити діаметр кола та його довжину за формулами

$$r = \text{___ см}$$

$$d = 2 \cdot r = \text{___ см}$$

$$C = 2\pi r = 2 \cdot 3,14 \cdot \text{___} = \text{___ см}$$

Накреслити коло, радіус якого дорівнює 6 см.
Чому дорівнює його діаметр?

$$r = 6 \text{ см} \quad d = 2 \cdot r = \text{___ см}$$

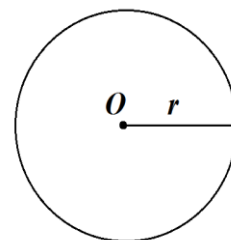

Рис. 3.5. Картка домашнього завдання для учнів з особливими освітніми потребами

УЯВЛЕННЯ ПРО ЗВИЧАЙНІ ДРОБИ

Урок математики в 5 класі

Автор: Дзюбенко В. С.,

вчитель математики

Мета: сформувати в учнів поняття про дробові числа, звичайні дробі; навчити учнів розпізнавати звичайний дріб, дробове число, читати й записувати звичайні дробі, застосовувати знання про звичайний дріб; розвивати вміння розв'язувати задачі на дробі, математичну мову в учнів та логічне мислення; тренувати пам'ять; виховувати самостійність, бажання самовдосконалюватись, вміння зосереджувати увагу.

Обладнання: картки із завданнями; опорні картки; слайдова презентація; геометричні фігури; плакат «Дерево знань», різнокольорові листочки.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент. Привітання вчителя.

2. Актуалізація опорних знань. Завдання «Математична естафета»

I. $50 \cdot 2 = \bigcirc + 435 = \bigcirc \cdot 2 = \bigcirc - 160 = \bigcirc : 7 = \bigcirc : 13 = \bigcirc + 71 = \bigcirc : 9 = \square$

II. $25 \cdot 2 = \bigcirc + 992 = \bigcirc : 2 = \bigcirc - 121 = \bigcirc : 20 = \bigcirc + 493 = \bigcirc - 414 = \bigcirc : 11 = \square$

III. $100 - 73 = \bigcirc \cdot 4 = \bigcirc : 3 = \bigcirc \cdot 4 = \bigcirc + 586 = \bigcirc : 10 = \bigcirc + 26 = \bigcirc : 11 = \square$

Рис. 3.6. Завдання «математичної естафети» для трьох груп

Учні перших парт отримують картки із завданнями (одна картка на один ряд). Розв'язавши завдання, записують відповідь у картку та передають наступному учневі, поки не отримають остаточну відповідь. Важливо, щоб кількість завдань кожної картки має співпадати із кількістю учнів кожного ряду та *учні з особливими освітніми потребами* мають розв'язувати перший приклад картки (рис. 3.6).

3. Повідомлення теми і мети уроку

Вчитель: Погляньте на рисунки на слайді, які асоціації вони викликають? (слайд 3.8). Ми сьогодні ознайомимося із числами, які вказують на частинку від цілого. Такі числа називаються дробовими. І тема нашого уроку: «Уявлення про звичайний дріб».

Слайд 3.8. Завдання на асоціацію

4. Мотивація навчальної діяльності

1) Для того, щоб підготувати учнів із особливими освітніми потребами до сприйняття нового матеріалу та допомогти їм зосередити увагу, вчитель пропонує корекційне завдання (фото 3.4). Заповнити фігури відповідними знаками за 3 хвилини (рис. 3.7).

2) Учні з типовим розвитком виконують завдання на усний рахунок: Задумане парне тризначне число поділіть на 2. Отриману частку зменшіть на 37. Результат збільшіть у 4 рази. Отримане значення збільшіть на 18. Результат зменшіть на 10. Отримане значення збільшіть на 11. Який результат ви отримали?

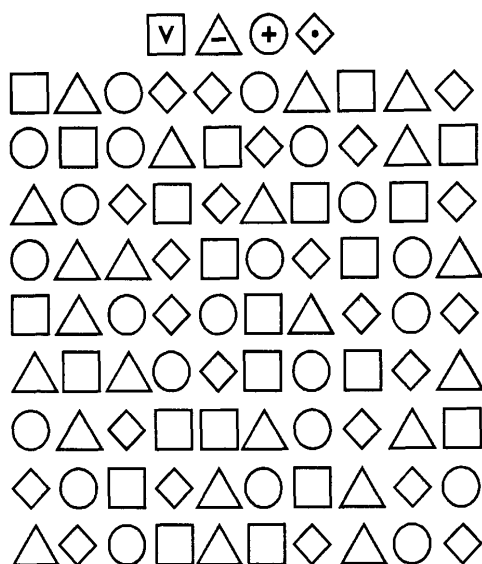

Рис. 3.7. Корекційне завдання на зосередження уваги для учнів з особливими освітніми потребами

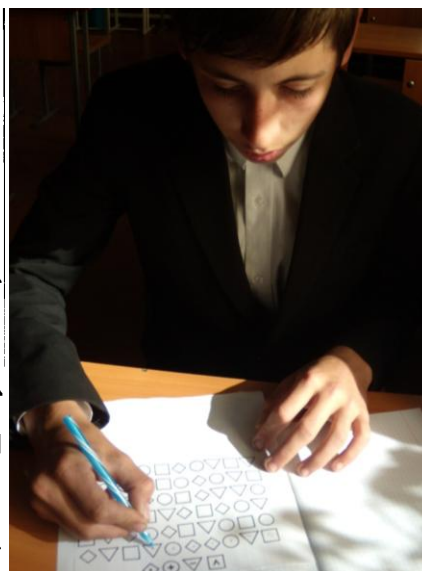

Фото 3.4. Виконання корекційного завдання учнем з особливими освітніми потребами

5. Вивчення нового матеріалу

Учні отримують вирізані кружечки, моделі кута та смужки з паперу (рис. 3.8). Вони мають розділити їх на 2, 4, 8 рівних частин? Для учнів із особливими освітніми потребами фігури мають підказки – лінії згину (рис. 3.9). Діти розуміють, що найлегший спосіб – це зігнути круг вдвоє, потім учетверо і так далі.

Вчитель: Як можна розділити на 2, 4, 8 рівних частин паперову смужку? (Учні по аналогії вже знають про згин навпіл). Як знайти, чому дорівнює довжина кожної з утворених частин, якщо довжина смуги 8 см, 16 см, 10 см? (Потрібно розділити довжину смуги на кількість цих частинок). Як паперову модель кута поділити навпіл? (Треба скласти її по лінії, що виходить з вершини кута і перегнути так, щоб сторони даного кута співпали). Як знайти, чому дорівнює кут між бісектрисою даного кута і його стороною, якщо даний кут прямий; дорівнює 72° ; 60° ?

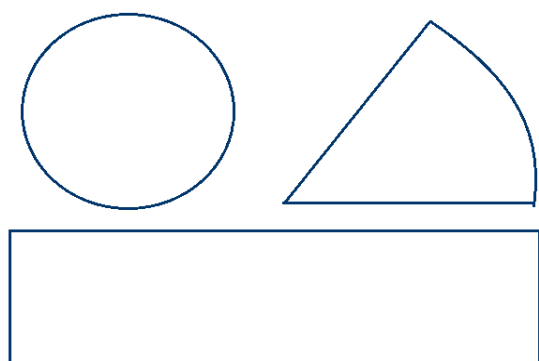

Рис. 3.8. Моделі фігур для учнів з типовим розвитком

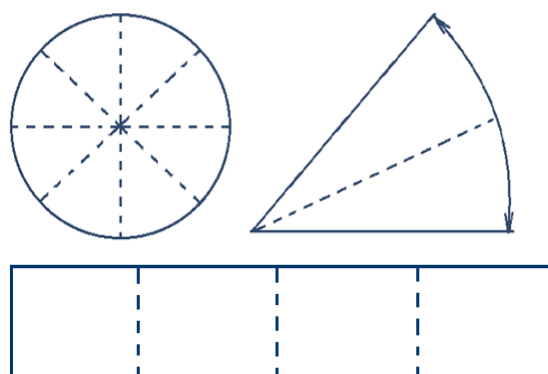

Рис. 3.9. Моделі фігур з лініями згину для учнів з особливими освітніми потребами

Учні пригадують означення бісектриси кута та знаходять кут між бісектрисою і стороною кута $90^\circ:2 = 45^\circ$; $72^\circ:2 = 36^\circ$; $60^\circ:2 = 30^\circ$.

Повідомлення учня з особливими освітніми потребами:

З розвитком сільськогосподарської діяльності в прадавніх людей виникла потреба вимірювати довжини, площі земельних ділянок, об'єми і маси тіл. При цьому траплялося, що вимірюючи довжину ділянки кроками, людина стикалася з такою ситуацією: у довжині вкладалося десять кроків і залишок становив менше, ніж один крок. Або під час ділення здобичі на полюванні виявлялося, що здобич не ділиться націло на кількість мисливців. У зв'язку з такою повсякденною діяльністю люди почали вживати вирази: половина, третина, чверть тощо. Так і виникли дробові числа.

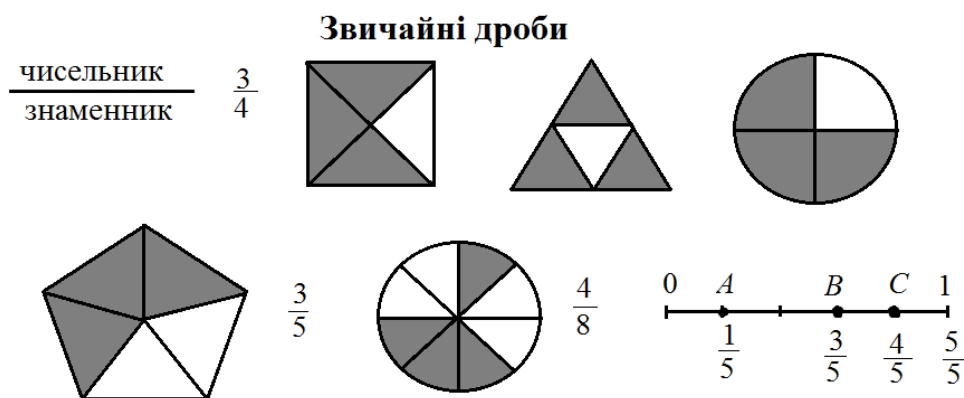

Рис. 3.10. Опорна таблиця «Звичайні дроби»

Вчитель: Як ми бачимо, що розв'язання деяких математичних завдань приводить до необхідності введення нових, окрім натуральних, чисел — дробових. Вчитель використовує опорну таблицю «Звичайні дроби» (рис. 3.10). Коли щось ціле: сад, книжка тощо — поділено на рівні частини — дерева, сторінки, то кількість одиниць поділу є знаменником дробу, а кількість «відмічених» одиниць є чисельником дробу. Дріб — це теж число, але записується у певному вигляді: чисельник та знаменник розділені рискою дробу. Давайте навчимося вимовляти дробу: $\frac{3}{4}$

- три четвертих, $\frac{4}{8}$ - чотири восьмих, $\frac{1}{5}$ - одна

п'ята, $\frac{9}{14}$ - дев'ять чотирнадцятих. Учні по черзі читають дробу на екрані (слайд 3.9)

Читаємо дробу

$\frac{3}{4}$	$\frac{4}{8}$	$\frac{1}{5}$	$\frac{9}{14}$	$\frac{21}{28}$	$\frac{67}{123}$
$\frac{18}{8}$	$\frac{5}{6}$	$\frac{78}{15}$	$\frac{17}{1000}$	$\frac{45}{46}$	$\frac{37}{187}$
$\frac{1}{2}$	$\frac{3}{3}$	$\frac{17}{17}$	$\frac{126}{1453}$	$\frac{101}{8}$	$\frac{15}{9}$

Слайд 3.9. Завдання «Читаємо дробу»

6. Застосування вивчених знань. Завдання «Визнач дріб» (робота в групах). Учні розподіляються на групи по рядах. Важливо, щоб учні з особливими освітніми потребами працювали разом із учнями з типовим розвитком. Кожна група учнів розв'язує окреме завдання.

Група 1. На день народження Іванки прийшло 7 гостей. На скільки частинок потрібно розрізати торт, щоб усім дісталось порівну? Яку частинку від цілого торта з'їсть кожен із гостей? (На 7 частинок; $\frac{1}{7}$ торта).

Група 2. Скільки в одному метрі сантиметрів? На скільки рівних частин треба поділити відрізок довжиною 1 м, щоб отримати рівні частини довжиною 1 см? Якому дробу відповідає частинка? (100 см. На 100 частинок. $\frac{1}{100}$).

Група 3. Петрик пофарбував паркан за 4 год. Яку частину паркану він пофарбував за 3 год.? ($\frac{3}{4}$ паркану).

Після розв'язання задач учні за допомогою вчителя формулюють послідовність дій для розв'язування подібних завдань:

I. Знайти, скільки в даній одиниці шуканих, і записати це натуральне число в знаменник дробу.

II. З'ясувати, скільки шуканих одиниць взяли, записати це натуральне число в чисельник дробу.

Запишіть дробом праворуч від фігури зафарбовану частину, ліворуч - незафарбовану

Допишіть пропущене число

$\frac{1}{2}$ см = ... мм $\frac{1}{10}$ см = ... мм $\frac{3}{10}$ см = ... мм

$\frac{1}{100}$ грн. = ... коп. $\frac{13}{100}$ грн. = ... коп.

$\frac{1}{1000}$ кг = ... г $\frac{5}{1000}$ кг = ... г $\frac{250}{1000}$ кг = ... г

$\frac{1}{60}$ хв = ... с $\frac{5}{60}$ год. = ... хв $\frac{1}{24}$ доби = ... год

Запишіть дробом праворуч від фігури зафарбовану частину, ліворуч - незафарбовану

Допишіть пропущене число

$\frac{1}{2}$ см = . 5. мм $\frac{1}{10}$ см = ..1. мм $\frac{3}{10}$ см = .3... мм

$\frac{1}{100}$ грн. = ..1. коп. $\frac{13}{100}$ грн. = ..13 коп.

$\frac{1}{1000}$ кг = ..1... г $\frac{5}{1000}$ кг = ..5... г $\frac{250}{1000}$ кг = 250... г

$\frac{1}{60}$ хв = ..1... с $\frac{5}{60}$ год. = ..5... хв $\frac{1}{24}$ доби = 1... год

Рис. 3.11. Завдання самостійної роботи для учнів з типовим розвитком

Рис. 3.12. Відповіді для взаємоперевірки самостійної роботи

Самостійна робота

1) Учні з типовим розвитком отримують картки із частково зафарбованими фігурами. Завдання: записати дроби, що відповідають зафарбованим та незафарбованим частинам фігури (рис. 3.11). Після виконання учні обмінюються завданнями із сусідом по парті та перевіряють роботи один одного за відповідями (рис. 3.12).

2) Учні із особливими освітніми потребами (фото 3.5) розв'язують індивідуальні завдання (рис. 3.13).

Зафарбуй частинки, що відповідають дробам

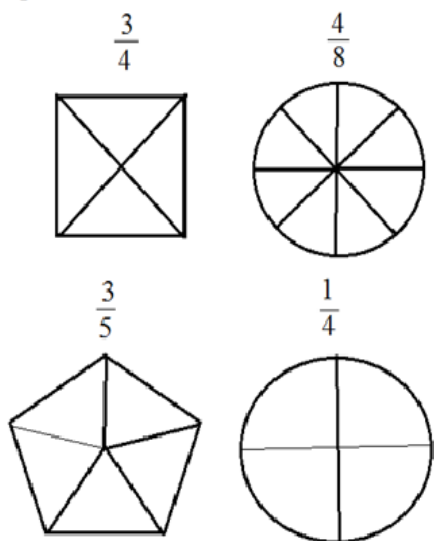

Рис. 3.13. Картка із завданням для учнів з особливими освітніми потребами що відповідають дробам

Фото 3.5. Учень з особливими освітніми потребами зафарбовує частинки,

7. Підсумок уроку

Вчитель: Сьогодні на уроці ми з вами розглянули звичайні дроби, навчилися правильно записувати їх та читати. Знаємо сутність дроби як частинки від цілого. Ми теж можемо бути частинками одного класу, чи частинками цілого – школи. У вас на партах різнокольорові листочки – частинки одного цілого – дерева. Прочитайте на екрані значення кожного кольору, оберіть листочок та приклейте його на наше «Дерево знань» (слайд 3.10). Поясніть, чому ви обрали саме цей колір.

«Дерево знань»

- **Коричневий** - на уроці були негативні для вас моменти, з багатьма завданнями не справились, негативні відчуття
- **Червоний** – не дуже цікаво на уроці, деякі завдання були важкими, відчуття тривоги
- **Оранжевий** – спокійний урок, справились майже з усіма завданнями, відчуття комфорту
- **Жовтий** – урок цікавий та змістовний, завдання не викликали труднощів, відчуття позитиву
- **Зелений** – багато цікавого було на уроці, із усіма завданнями справились, відчуття задоволення

Слайд 3.10. Значення кольорів для «Дерева знань»

Фото 3.6. Заклеювання плакату «Дерево знань»

Учні заклеюють листочками плакат та пояснюють свій вибір (фото 3.6). На фото синім кружечком відмічено ученицю з особливими освітніми потребами.

8. Домашнє завдання

1) Для учнів з типовим розвитком: опрацювати §27, розв'язати № 930, 945 підручника [Математика: підруч. для 5-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.С. Істер. – К.: Генеза, 2013. – 368с.: іл.]; розв'язати додаткові завдання на картках (рис. 3.14)

2) Для учнів з особливими освітніми потребами: опрацювати §27 підручника, розв'язати завдання на картках (рис. 3.15).

1. Заповніть пропуски

- 1) 1 см = _____ дм;   2) 1 дм = _____ м;
 3) 1 г = _____ кг;   4) 1 кг = _____ т;
 5) 1 хв = _____ год;   6) 1 с = _____ год.

2. Яким числам відповідають координати точок на координатному промені

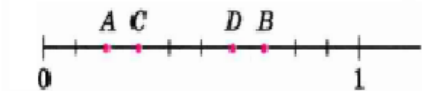
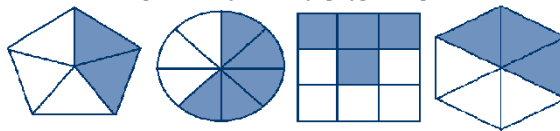

Рис. 3.14. Картка із домашнім завданням для учнів із типовим розвитком

Завдання додому

1. Записати дробом, яку частину фігури заштриховано

2. Накресли відрізок завдовжки 12 см та відрізок, довжина якого:

становить $\frac{1}{2}$ від першого відрізка $12 : 2 \cdot 1 = 6$ см

становить $\frac{1}{6}$ від першого відрізка $12 : \dots = \dots$ см

становить $\frac{3}{4}$ від першого відрізка $12 : \dots = \dots$ см

Рис. 3.15. Картка із домашнім завданням для учнів з особливими освітніми потребами

Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливими освітніми потребами на уроках трудового навчання

Особлива роль у корекційно-розвивальній роботі з дітьми з особливими потребами відводиться трудовому навчанню. Але корекційно-розвивальний ефект можливий лише за умови спеціальної організації трудового навчання, тобто якщо воно є корекційно спрямованим. Максимально можливий розвиток може бути досягнуто тільки при застосуванні адекватних методів навчання, що відповідають реальному віковому періоду і реальним можливостям дітей з особливими потребами та цілям їх виховання.

Для учнів з особливими освітніми потребами трудове навчання, як відомо, має первинне значення, оскільки в ході його відбувається формування пізнавальної діяльності і особи в цілому; підвищується рівень соціальної компетентності; розширюються уявлення про професії; отримуються трудові (професійні) навички, які допоможуть надалі успішно адаптуватися в суспільстві.

У процесі трудового навчання враховуємо не лише особливості, але і можливості кожного учня. Особливу увагу приділяємо формуванню загально-трудових умінь в учнів; розвитку особових якостей, які будуть йому потрібні на будь-якому виробництві, у будь-якому колективі.

Свою роботу вчитель трудового навчання спрямовує на виховання художньої культури школярів, розвиток їх потенційних можливостей та інтересів до народної творчості, її традицій і спадщини. Залучення дітей і підлітків до навчання народним ремеслам передбачає вирішення проблеми культурної спадкоємності, естетичного, художнього і морального виховання, професійної орієнтації [26, с.1].

Метою роботи вчителя трудового навчання є створення додаткової форми освіти учнів з особливими освітніми потребами для подальшої соціалізації в суспільстві, виховання і розвиток особистості, а також створення умов для розвитку творчого потенціалу дітей з особливими освітніми потребами. Для створення цих умов потрібно прищепити любов і повагу до народної творчості; формувати трудові навички і уміння дітей; навчити учнів навичкам і прийомам традиційної та

художньої обробки матеріалів різних видів; навчити застосовувати отримані знання і уміння на практиці; виховати працьовитість, ощадливість, акуратність в роботі з матеріалами і інструментами; розвинути у учнів навички екологічної культури; розвинути в учнів самостійність, щоб адаптуватися до соціальних умов.

Робота вчителя трудового навчання носить чітко спрямований корекційно-розвиваючий характер: забезпечити максимально можливу для даної дитини самостійність у побутовому і санітарно-гігієнічному обслуговуванні себе; виробити позитивне ставлення до посильних видів праці, готовність до допомоги в господарсько-побутовій праці в сім'ї, уміння виконувати нескладні види цієї праці; сформувати звичку і позитивну установку до певного виду праці; за індивідуальних можливостей кожного навчити переключатися з виконання однієї знайомої операції на іншу, виконувати декілька взаємозалежних операцій послідовно; дати можливість учням після закінчення навчання в деякій мірі матеріально забезпечувати себе, жити в колективі, по можливості соціально адаптуватися в суспільстві [26, с.3].

«Мотанка» - українська народна іграшка.

Урок з трудового навчання для учнів 7-го класу і вихованців Вінницького обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій»

Автор: Кушнір О.В.,
вчитель трудового навчання.

Мета: ознайомити учнів із різними матеріалами, які використовуються для виготовлення ляльок; поглибити знання з традиційних способів виготовлення ляльок; розвивати мислення, увагу, пам'ять, моторику рук, творчі здібності; виховувати естетичний смак, працьовитість.

Обладнання: зразки ляльок, м'які матеріали, комп'ютер.

Інструменти і матеріали: нитки синього і жовтого кольору, широкі атласні стрічки синього і жовтого кольорів, нитки, бісер для прикраси, голки, ножиці.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент. Перевірка готовності до уроку.

2. Актуалізація опорних знань

Бесіда з класом. Ми з вами живемо в одному місті, в одній країні. Ми – українці. А в українського народу є дуже багато звичаїв, традицій, обрядів.

3. Мотивація навчальної діяльності

Вчитель. Сьогодні ми навчимося виготовляти український сувенір. Одним із сувенірів є лялька, виготовлена своїми руками.

4. Оголошення теми і мети уроку

Повідомлення учня з типовим розвитком. Ляльок є багато видів, і всі вони різні. Проте виготовляли їх в Україні не тільки з твердих і пластичних матеріалів, а також із лози, соломи, рогази, довгої засушеної трави, кольорового паперу, картону, тканини. Українська народна лялька є втіленням добра і лагідності. Це оберіг людської душі й долі, символ предків. Це символ Великої Матері, яка сотворила все суще і береже до тепер народжені нею душі.

Слайд 4.1. Мотанка - українська народна іграшка

Слайд 4.2. Мета уроку

Вчитель. Приступаємо до роботи. Тема нашого уроку: «Мотанка–українська народна іграшка» (слайд 4.1). Мета уроку на екрані (слайд 4.2).

5. Пояснення нового матеріалу

Учні 7 класу Кутна Таїсія і Тельнюк Сніжана демонструють різні види мотанок та розповідають про історію виникнення ляльки-мотанки.

6. Практична робота Учні поетапно виконують роботу по виготовленню сувеніру (фото 4.1 – 4.5),кожен етап супроводжується показом презентацій. Синім кружечком виділена дитина з особливими потребами.

Вчительнаголошує на обов'язковість дотримання правил БЖД під час виконання роботи та роздає обладнання для роботи.

Фото 4.1. Учні перед виконанням практичної роботи

Інструкційна картка «Виготовлення сувеніру «Мотанка»

№ п\п	Зміст роботи	Зображення
1.	Нарізати шовкові стрічки (ширина 2см) довжиною 8 см	
2.	Прокласти по довжині строчку «Уперед шов»	
3.	Зтягнути строчку	
4.	Прикласти квітки одна до одної, пришити їх по центру, при цьому пришити наместинку	
5.	Нарізати нитки жовтого кольору, довжиною 18см у кількості 12шт, 10 штук у кількості 8 шт	
6.	Коротші нитки (довжиною 8 см) зв'язати з обох сторін	
7.	Довгі нитки зв'язуємо по середині Зв'язати ниткою, утворивши голову	

8.	Нитки тулуба поділити навпіл і вставити ручки	
9.	Зав'язати талію, закріпивши при цьому ручки. Порівняти низ спіднички	
10.	Мотанка синього кольору виготовляється аналогічно	
11.	Нижню частину мотанки ділимо навпіл і кожен частинку внизу зав'язати.	
12.	З'єднати нитки мотанок між собою.	
13.	З'єднання мотанок з квіткою.	

Фото 4.2. Учні під час виконання ручок

Фото 4.3. Учні виготовляють мотанку

Фото 4.4. З'єднання двох мотанок
«Обрію» з сувеніром

7. Закріплення вивченого матеріалу

8. Підведення підсумків.

РОЗКІШНІ ПІВОНІЇ

Майстер – клас для учнів 7 класу і вихованців Вінницького обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій»

Автор: Кушнір О.В.,

вчитель трудового навчання.

Мета: звернути увагу учнів на особливості будови квітів, вдосконалювати вміння передавати їх форму і колір; розвивати кольоросприйняття, увагу до характерних елементів форми, зорову пам'ять, уяву; виховувати любов до мистецтва, потребу спілкування з ним.

Вчитель: Пропоную вам майстер-клас із виготовлення цих розкішних, ніжно-рожевих красунь (фото 4.6). Зробити букет півоній з гофрованого паперу дуже легко.

Інструкційна картка «Виготовлення півоній».

№ п/п	Зміст роботи	Зображення
1.	Матеріали, необхідні для роботи: дротик, флористична стрічка коричневого кольору, гофрований папір малинового (білого, жовтого) та зеленого кольорів, клей, ножиці.	
2.	Обмотати дротик коричневою флористичною	

	стрічкою, закріпи її кінчики по обидва боки дроту.	
3.	Відрізати смужку малинового кольору довжиною близько 6 см. Вирізати, як показано на фото. Це буде серединка квітки.	
4.	Обмотати вирізаним малиновим папером верхню частину дроту. В процесі роботи фіксувати малинові пелюстки за допомогою клею.	
5.	З гофрованого паперу малинового кольору вирізати більші пелюстки овальної форми з завуженим кінчиком з одного боку.	
6.	По черзі приклеюй пелюстки до середини квітки по колу, формуючи півонію.	
7.	Обмотати стебло півонії тонкою смужкою із зеленого гофрованого паперу.	
8.	З паперу зеленого кольору вирізати листочки півонії. Приблизно ось такої форми.	
9.	Приклеїти кілька листочків одразу під квіткою, а інші – посередині стебла.	
10.	Яскравий букет неодмінно створить весняний настрій!	

На фото 4.7. синім кружечком відмічено учнів з особливими освітніми потребами під час виконання роботи.

Фото 4.6. Букет півоній   Фото 4.7. Учні виконують роботу

ФЛЕШМОБ «КВІТИ ДЛЯ МАМИ»

учнів 7 класу закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 14 Вінницької міської ради» та вихованців Вінницького обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій»

Автор: Кушнір О.В.,
вчитель трудового навчання.

Мета: набуття учнями соціального досвіду; успадкування духовних надбань нашого народу; виховання художньо-естетичної, трудової та екологічної культури.

Виготовлені власноруч квіти учні дарували на площі Театральній м.Вінниці жінкам з нагоди Дня матері (фото 4.8, 4.9). На фото синім кружечком відмічено учнів з особливими освітніми потребами.

Фото 4.8. Організація флешмобу   Фото 4.9. Жінки з квітами, врученими під час флешмобу

Техніки писанкарства: виготовлення писанки

Урок з трудового навчання у 6 класі

Автор: Кушнір О.В.,

вчитель трудового навчання.

Мета: узагальнити знання про писанки як твори декоративно-прикладного мистецтва, розширити і поглибити знання учнів про народну символіку, історію писанкарства; розвивати почуття композиції та вміння розписувати писанки; виховувати повагу до традицій і звичаїв народу, естетичний та художній смак.

Обладнання: роздавальний матеріал для учнів; писанки з різною символікою.

Тип уроку: застосування знань, навичок і вмінь.

ХІД УРОКУ

1. Організація класу

2. Актуалізація опорних знань

Проблемне питання: користуючись запропонованими схемами виготовлення писанок, поясніть послідовність їх виготовлення.

3. Мотивація навчальної діяльності

Вчитель: Чи знаєте ви, чому на Великдень ми всі готуємо писанки?

Повідомлення учня з особливими освітніми потребами. Існує оповідь, що на Великдень Христос із апостолами у вигляді простих людей ходить по землі для того, щоб випробувати людське милосердя та щедрість. Тому і готується таке розмаїття страв, щоб мати можливість пригостити всякого, хто прийде в дім. Без писанки не обходиться жоден Великдень. Як символ Христового Воскресіння, її освячують в церкві разом із Паскою. Як найдорожчу пам'ятку брали з собою писанку українці, вирушаючи в далекі краї. Так наша писанка стала відома в цьому світі. У Канаді навіть є пам'ятник писанці, а в місті Коломиї – музей писанки.

У колекції заслуженої майстрині народної творчості України Оксани Білоус налічується близько 3000 писанок, відтворених за стародавніми зразками. Писанка – найкращий подарунок рідним до Великодніх свят.

4. Вивчення нового матеріалу з практичним відпрацюванням

Вчитель. Сьогодні ми навчимося виготовляти писанки.

Учень зачитує правила безпечної праці та протипожежної безпеки:

1. Потрібно перевірити, чи добре закріплений писачок. При набиранні воску бути обережним, щоб не торкнутися руками до гарячої посудини. Яйце в руках тримати обережно.
2. Усі інструменти повинні лежати так, щоб не заважали під час роботи. На робочому столі не повинно бути зайвих предметів.
3. Під час нагрівання воску слід дотримуватися правил користування нагрівальними та електронагрівальними приладами.
4. Під час фарбування користуватися спеціальною ложкою і цей процес здійснювати подалі від гарячого воску (при попаданні води у віск утворюються бризки, які можуть спричинити опіки).

Технологія воскового розпису писанок

Вчитель: знайомить учнів з колекцією писанок (фото 4.10).

Фото 4.10. Колекція писанок

Фото 4.11. Банки з барвниками

Технологія воскового розпису писанок передбачає поступовий перехід у фарбуванні від світлих до найтемніших відтінків шляхом накладання кольорів. Для виготовлення писанки потрібен натуральний бджолиний віск. У півлітрову банку наливаємо склянку окропу, у якому розчиняємо одну чайну ложку барвника

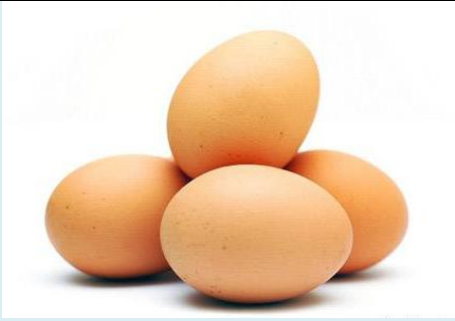

Фото 4.12. Писачки

потрібного кольору (фото 4.11).

Для розпису яйця використовуємо саморобний писачок у вигляді малесенької металевої лійки, вставленої у дерев'яний держачок (фото 4.12).

При виготовленні писанок необхідно дотримуватися певної послідовності.

Інструкційна картка «Виготовлення писанок»

№ п\п	Зміст роботи	Зображення
1	Підготовка. Вибираємо сирі курячі, качині або гусячі яйця з міцною жорсткою шкаралупою, промиваємо чистою водою і висушуємо.	
2	Розкреслення. Поставивши лікті на стіл і взявши яйце в ліву руку, а олівець середньої твердості в праву, на вершині гострішого кінця ставимо хрестик, кінці якого продовжуємо по всьому периметру. Таким чином отримаємо поділ яйця меридіанами на чотири частини. Виконуємо також поперечний поділ яйця, наносячи паралелі. Якщо лінії виходять нерівні, що в перших роботах буває часто, їх легко можна стерти. Писанкарки з досвідом пишуть писачком відразу, без попереднього розграфлення олівцем.	
3	Нанесення малюнка воском. Аналогічно відбувається розписування писачком. До того, як проводити ним лінії на яйці, розігріваємо віск і, вмокнувши в нього писачок, перевіряємо товщину та якість лінії на папері. Писачок треба прикладати перпендикулярно і щільно, не відриваючи його від поверхні яйця. У процесі роботи, коли віск застигає, його підігріваємо на полум'ї свічки. Для успішного розпису писачок час від часу треба чистити, прогріваючи на вогні. Наносячи віск на біле яйце, ми цим самим захищаємо місця орнаменту від дії фарби. Вони залишатимуться білими.	

4	<p>Фарбування. Перед першим фарбуванням яйце занурюємо на 10 секунд в оцтовий розчин (беремо дві столові ложки оцту на склянку води). Після цього яйце кладемо у першу, найсвітлішу фарбу (жовту) і тримаємо доти, поки воно не набере насиченого кольору.</p>	
5	<p>Далі виймаємо його ложкою з банки, ополіскуємо холодною водою, злегка промокаємо ганчіркою і просушуємо. Тоді знову малюємо воском. Ці місця залишаються жовтими, оскільки будуть захищені від наступної фарби — темнішої (наприклад, оранжевої). У такій послідовності наносять всі кольори від світлішого до темнішого (скажімо так: жовтий, оранжевий, червоний, вишневий, чорний).</p>	
6	<p>Зняття воску. Далі писанку із сирого яйця прогріваємо 10-15 хвилин у духовці при температурі 80 градусів. Віск злегка пом'якне. Ще трохи нагрівши писанку на полум'ї свічки чи каганця, знімають віск ганчіркою. Писанка готова.</p>	

6. Самостійна робота учнів

Під час виконання роботи вчитель проводить поточний інструктаж, допомагає учням при виконанні роботи та контролює якість виконання роботи (фото 4.13).

7. Підведення підсумків

Фото 4.13. Учениця з особливими освітніми потребами за роботою

Роль фізичної культури для дітей з особливими освітніми потребами

Фізичне виховання дітей із особливими освітніми потребами сприяє підвищенню рівня їх підготовки до трудової діяльності, формуванню навичок правильного виконання основних рухів, поліпшенню фізичного стану здоров'я. Сьогодні провідне місце в реабілітації, адаптації й інтеграції осіб з особливими освітніми потребами у суспільне життя, як його активних учасників, посідають фізичні вправи. Обов'язковою умовою при виконанні фізичних вправ є індивідуальний підхід і систематичний контроль стану організму дитини.

Серед обмежень, що часто зустрічаються у таких дітей, є обмеження здатності до пересування. У зв'язку з патологією кістково-м'язової системи або інших органів і систем виникає дефіцит рухової активності. А тому, у фізичному вихованні дітей з особливими освітніми потребами виділяють дві групи вправ: загально-підготовчі (загально-розвиваючі вправи, зарядка, фізкультхвилинки і т. д.) і спеціальні (ходьба, біг, плавання і т. д.).

При заняттях з дітьми з особливими освітніми потребами можуть бути використані наступні організаційні методи:

1. Індивідуальний, тобто метод, що визначає можливість організації заняття вчителем з одним учнем з особливими освітніми потребами. У цьому випадку методика підбирається індивідуально, з урахуванням особливостей патології дитини, його функціональних можливостей і підготовленості. Індивідуальний метод організації занять є найбільш ефективним.

2. Груповий, тобто метод, при якому вчитель працює з групою дітей з особливими освітніми потребами до 10 чоловік. Як правило, у цьому випадку доцільна присутність учнів з типовим розвитком, що виконують в основному чисто допоміжні функції по організації заняття.

3. Індивідуально-груповий метод, при якому методично заняття організовує і веде вчитель, а асистенти працюють індивідуально з дітьми з особливими освітніми потребами під керівництвом вчителя. Ефективність цього методу висока, адже в занятті беруть участь відразу кілька дітей з особливими освітніми потребами, що

підвищує емоційний тонус, формує навички спілкування в колективі. Участь учнів з типовим розвитком, єчинником соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами.

Загальнорозвиваючі вправи для дітей з особливими освітніми потребами покращують кровообіг, підсилюють обмін речовин, зміцнюють опорно-руховий апарат і в цілому здійснюють як загальний, так і місцевий вплив. Їх класифікують за анатомічною ознакою: вправи для м'язів верхніх кінцівок, плечового поясу, нижніх кінцівок, що вибірково впливають на ті або інші м'язові групи, а за рахунок цього – і на діяльність тих або інших внутрішніх органів; за ознакою активності: активні вправи, пасивні вправи [34, с.2].

Особливу роль у реабілітації дітей з особливими освітніми потребами відіграють рухливі ігри. Використання цих ігор сприяє розвитку уваги, кмітливості, сили спритності, швидкості, витривалості, вихованню дружби, колективізму; задовольняє потребу організму дитини в русі, сприяє збагаченню її рухового досвіду. За допомогою ігор у дітей закріплюються та вдосконалюються різноманітні вміння і навички з основних рухів, розвиваються такі важливі фізичні якості як сила, швидкість, спритність, витривалість[32, с.1].

Вправи для зняття м'язового напруження, розширення діапазону руху

Вправа 1. Вихідне положення – сидячи на стільці

1. Витягнути і розчепірити пальці так, щоб відчувати напруження. У такому положенні затриматися протягом 5 с. Розслабити, а потім зігнути пальці. Повторити вправу 5 разів.

2. Повільно і плавно опустити підборіддя, залишатися у такому положенні 2-3 с і розслабитися.

3. Сидячи на стільці, піднести руки якомога вище, потім плавно опустити їх додолу, розслабити. Вправу повторити 5 разів.

4. Переплести пальці рук і покласти їх за голову. Звести лопатки, залишатися у такому положенні 5 с, а потім розслабитися. Повторити вправу 5 разів.

5. Відновлення навиків роботи з клавіатурою.

Вправа 2. Вихідне положення – сидячи на стільці, зробити кілька глибоких вдихів і видихів. Потягнутися на стільці, зігнувши руки на потилиці, відхиляючи голову назад і випростуючи плечі. Повторити 5 разів.

1. Зробити нахили й повороти голови. Повторити 5 разів.
2. Зробити легкий самомасаж обличчя й кисті руки протягом 3-5 с.

Вправа 3. Вихідне положення – стоячи, ноги разом, руки вниз

1. Прямі руки розвести.
2. В боки долонями догори, зробити вдих.
3. Схрестити руки перед грудьми, міцно обхопити себе за плечі, повторити 5 разів.
4. Кругові рухи ліктями вперед протягом 5 с.
5. Те саме назад. Дихати рівномірно[31, с.1].

Вправи для зняття зорової втоми

Вправи виконуються сидячи, хребет прямий, очі відкриті погляд – прямо

Вправа 1.

1. Погляд спрямовувати вліво-вправо, вправо-прямо, вгору-прямо, додолу-прямо без затримки в кожному положенні. Повторити 5 разів в одному і 5 разів у зворотному напрямі.

2. Заплющити очі на рахунок «раз-два», розплющити й подивитися на кінчик носа на рахунок «три-чотири».

3. Колові рухи очей: до 5 кіл уліво і вправо.

Вправа 2.

1. Швидко кліпати очима протягом 15 с.

2. Заплющити очі. Не розплющуючи очей, начебто подивитися ліворуч на рахунок «раз-чотири», повернутися у вихідне положення. Так само подивитися праворуч на рахунок «п'ять-вісім» і повернутися у вихідне положення. Повторити 5 разів.

3. Спокійно посидіти із заплющеними очима, розслабившись протягом 5с.
[33, с.1].

РУХЛИВІ ІГРИ

урок фізичної культури для учнів 7 класу та вихованців Вінницького обласного центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями «Обрій»

Автор: Поричук А.В.,
вчитель фізичної культури.

Мета: вдосконалити вміння учнів виконувати комплекс загально-розвиваючих вправ, направлених на корекцію вад постави; розвивати зорово-моторну координацію в русі, спритність та орієнтування в просторі; виховувати прагнення до перемоги, мужності, сміливості.

Завдання: навчити правилам рухливих ігор та естафет. Ознайомити учнів з корисним впливом свіжого повітря на організм людини. Сприяти розвитку фізичних якостей (швидкості, спритності, швидкокісно-силових якостей).

Інвентар: м'ячі футбольні, фішки.

№ п/п	Зміст уроку	Дозування навантаження	Організаційні методичні вказівки
Підготовча частина (15хв.)			
1	Шиккування, привітання. Безпека життєдіяльності на уроці. Коротка розповідь про користь свіжого повітря для організму людини	30 с 1 хв 10с	Звернути увагу на охайність дітей, наявність спортивної форми, самопочуття. Фронтальний метод Мета розповіді - сприяти усвідомленню дітей про вплив свіжого повітря на організм людини
2	Повідомлення завдань уроку. Вимірювання ЧСС	30 с 40 с	
3.	Стройові вправи. 1. Біг у повільному темпі по колу 2. Розмикання на витягнуті руки. ЗРВ на місці: 3.В.п.-стійка, ноги нарізно, руки на поясі: 1-нахил голови вперед; 2-те саме, назад; 3- те саме, ліворуч; 4- те саме, праворуч. 4.В.п.-стійка, ноги нарізно, руки	6–8 разів 6–8 разів	Реакція організму на навантаження. Дивитись за правильною поставою. Використати музичний супровід. Темп виконання- повільний.

	<p>перед грудьми: 1- поворот тулуба праворуч, ривком руки в сторони, 2- в.п.; 3-4- те саме, ліворуч.</p> <p>5. В.п.-стійка, ноги нарізно, руки в сторони: 1-4 –по черзі колові оберти в плечових суглобах вперед; 1-4- те саме, назад.</p> <p>6. В.п.-стійка, ноги нарізно, руки на поясі: 1-нахил тулуба вперед; 2- те саме назад; 3-те саме ліворуч; 4-те саме праворуч.</p> <p>7. В.п.-стійка, ноги нарізно, руки до плечей: 1-2- пружинисті повороти тулуба ліворуч, 3-4 - те саме праворуч.</p> <p>8. В.п.-стійка, ноги разом, руки вниз: 1- руки вгору; 2- ривком дістати пальцями рук пальці ніг; 3- до підлоги; 4-в.п.</p> <p>9. В.п.-сід на лівій, праву ногу в сторону. Переміщення ваги тіла з лівої на праву і навпаки.</p> <p>10. Перешиккування в шеренгу на бічній лінії, розімкнутися.</p> <p>11. Бігові вправи:</p> <p>12. Біг з високим підніманням стегна-ривок.</p> <p>13. Біг, закидаючи гомілки, ривок.</p> <p>14. Ходьба навприсядки.</p> <p>15 Перешиккування у дві шеренги, розімкнутися. Вимірювання ЧСС.</p>	<p>6–8 разів</p> <p>6–8 разів</p> <p>6–8 разів</p> <p>6–8 разів</p> <p>6–8 разів</p> <p>15 с</p> <p>5 хв</p>	<p>Слідкувати за амплітудою рухів.</p> <p>Дивитись за правильною поставою.</p> <p>Слідкувати за амплітудою рухів.</p> <p>Слідкувати за амплітудою рухів. У вправах на рахунок 1-2 звертати увагу на частоту рухів.</p> <p>Дивитись за правильною поставою.</p> <p>Фронтальний метод. Слідкувати за амплітудою рухів.</p> <p>Дивитись за правильною поставою.</p> <p>Слідкувати за амплітудою рухів.</p>
Основна частина(25 хв.)			
4	Шиккування команд в шеренгу на бічній лінії. Перешиккування у дві колони. Гра «Естафета» (фото 5.1)	5 хв	Слідкувати за дотримання правил гри. Гра починається і закінчується за сигналом вчителя. Відзначити кращих учнів
5	Рухлива гра «Кегельбан». Розташування команд у двох колонах. Учень, який закінчив збивати фішку, стає в кінці колони. Команда, яка перша закінчила збивати фішки, – виграла. На фото синім кружечком відмічено учнів з особливими освітніми потребами.	5хв	Гра повторюється декілька разів. Слідкувати за дотриманням правил гри. Починається і закінчується гра за сигналом вчителя. Відстань між фішками- 3 м. Використати музичний супровід. Відзначити кращих учнів.

6	<p>Рухлива гра «Невід» Перед початком гри потрібно вибрати двох водящих. Ці двоє дітей беруться за руки. Вони «невід». Інші хлопці - рибки. «Невід» повинен ловити «рибок». Але доторкнутися до «рибки» недостатньо. Пара дітей-водящих повинна зловити «рибку», з'єднавши руки, щоб спійманий виявився як би в кільці. Той, кого зловили, приєднується до «невода». Поступово «невід» розростається, ухилитися від нього, здавалося б, складніше - такий він великий. Грають до тих пір, поки в «морі» не залишиться всього дві «рибки».</p> <p>Вимірювання ЧСС.</p>		<p>Гра повторюється декілька разів. Слідкувати за дотримання правил гри. Починається і закінчується гра за сигналом вчителя. Використати музичний супровід.</p> <p>Формування команд, вибір капітанів проводиться вчителем. Назву команди вибирають самостійно.</p>
7	<p>Рухлива гра «Влучно в ціль» Вибирається ведучий з м'ячем, який кидає чи доторкається м'ячем в інших гравців, поки не залишиться останній - він переможець.</p> <p>Вимірювання ЧСС (фото 5.3). На фото синім кружечком відмічено учнів з особливими освітніми потребами.</p>		<p>Гра повторюється декілька разів. Слідкувати за дотриманням правил гри.</p>
8	<p>Рухлива гра. «Номера» Ця гра — змагання в бігу. Гравці розподіляються на дві команди. У 7 кроках перед командами знаходяться набивні м'ячі. У 5 кроках перед лінією старту проводять ще одну межу — лінію фінішу. Вчитель стоїть збоку і називає номер. Ці гравці оббігають предмети і прагнуть якнайшвидше перетнути лінію фінішу. Той, кому це вдалося першим, приносить команді одне очко. Номери називають в будь-якій послідовності, що забезпечує їх постійну готовність до старту. Гра продовжується 3–5 хвилини.</p> <p>Перемагає команда, що набрала більше очок.</p> <p>Вимірювання ЧСС</p>		<p>Гра повторюється декілька разів. Слідкувати за дотриманням правил гри. Починається і закінчується гра за сигналом вчителя.</p>

Оголошення результатів змагань. Заключна частина(5 хв.)

9	Учитель пропонує командам пробігти коло пошани у повільному темпі.		Заняття закінчується повільним бігом, що переходить на ходьбу, і дихальними вправами. Учитель відповідає на запитання учнів. Реакція організму на навантаження. Відзначити кращих учнів. Подякувати учням за роботу на уроці.
10	Дихальні вправи		
11	Шикування в шеренгу.		
12	Вимірювання ЧСС.		
13	Підбиття підсумків занять		
14	Організований вихід із спортзалу (фото 5.2).		

Фото 5.1. Естафета

Фото 5.2. Гра «Кегельбан»

Фото 5.3. Гра «Влучно в ціль»